

Prøver – Evaluering – Undervisning
Dansk
maj-juni 2009

Ved fagkonsulenter Lise Vogt og Birgitte Therkildsen
Styrelsen for Evaluering og Kvalitetsudvikling af Grundskolen
Kontor for Afgangsprøver, Test og Evalueringer

Indhold

INDLEDNING.....	3
FOLKESKOLENS AFGANGSPRØVE	4
Den mundtlige prøve.....	4
Prøveform A.....	7
Prøveform B.....	11
Karaktergivning og notater	16
LÆSNING OG RETSKRIVNING	17
Retskrivning	19
LÆSNING OG RETSKRIVNING	28
Læsning	28
SKRIFTLIG FREMSTILLING.....	40
Opgavesættet generelt.....	40
De enkelte opgaver.....	42
Elevernes genreforståelse.....	51
Samtalerunde	53
Sproget i besvarelserne.....	54
Besvarelsernes disponering, længde og fylde.....	57
Orden og layout	59
10.-KLASSE-PRØVEN.....	61
Skriftlig prøve	61
Mundtlig prøve	62
NY PRØVEBEKENDTGØRELSE	63
Vejledning til prøverne i faget dansk	63
Prøve i skriftlig fremstilling.....	64
Læsning og retskrivning.....	65
De mundtlige prøver	65
MERE OM PRØVERNE	66
Forhandling	66

Indledning

Der er rigtig mange beskikkede censorer i dansk. 552 for at være helt præcis. Og nogle af dem er oven i købet censorer i flere discipliner, for eksempel mundtlig dansk, retskrivning og læsning. Det giver rigtig mange evalueringer – dejligt mange tilbagemeldinger om, hvorledes det er gået med årets prøver i skolens store fag.

Disse tilbagemeldinger danner grundlaget for tilblivelsen af denne publikation, Prøver – Evaluering – Undervisning. Naturligvis vil en stor del af vægten blive lagt på de gennemførte prøver, deres indhold og udformning, prøvekrav, opgavetyper og elevernes honorering af de stillede opgaver. Men der rettes også et blik fremad – mod undervisningen og mod de kommende prøver. Dette er hovedsageligt skrevet ind i de enkelte afsnit, hvor censorernes tilbagemeldinger har givet anledning til refleksion over fokus og form i undervisningen, ikke mindst set i forhold til Fælles Mål 2009. Der er dog også afsnit undervejs med mere overordnede betragtninger.

Vi har i år valgt ikke at skrive om de gennemførte prøver i 10. klasse. Dette skyldes, at prøverne på dette niveau er ændret ganske meget. Vi omtaler de nye prøveformer i henholdsvis skriftlig og mundtlig dansk i et afsnit og henviser i øvrigt til en mere detaljeret gennemgang i Vejledning til prøverne i faget dansk.

Mange tak til alle censorerne for deres arbejde med vurderingen af elevernes præstationer, for deres indsendte evalueringer og ikke mindst for deres rolle som aktive ambassadører for faget og prøverne.

Lise Vogt og Birgitte Therkildsen

Fagkonsulenter i dansk

Folkeskolens afgangsprøve

Den mundtlige prøve

2009 var andet år med valgmulighed mellem de to prøveformer, A og B.

Som udgangspunkt er undervisningen frem mod de to prøveformer den samme, og kravene i Fælles Mål 2009 – slutmålene for dansk – og kravene til opgivelserne er naturligvis de samme – uanset prøveform.

Hvad læses der?

Ud fra censorernes tilbagemeldinger har vi udarbejdet en opgørelse over noget af det stof, der indgår i opgivelserne ved folkeskolens afgangsprøve.

Censorerne skulle i deres evaluering beskrive:

- de større fiktive værker, de mødte i opgivelserne
- hvorledes Dansk litteraturs kanon indgik i opgivelser og prøvetekster
- udbredelsen af tekster fra elevernes egen levetid i henholdsvis opgivelser og prøvetekster.

En optælling af de mest opgivne større fiktive værker viser følgende top 10:

	Forfatter	Dansk roman
1.	Jesper Wung-Sung	En-to-tre NU
2.	Kim Fupz Aakesson	De gale
3.	Janne Teller	Intet
4.	Kenneth Bøgh Andersen	De hvide mænd
5.	Hans Scherfig	Det forsømte forår
6.	Klaus Rifbjerg	Den kroniske uskyld
7.	Martin Andersen Nexø	Pelle Erobreren
8.	Martin Petersen	Med ilden i ryggen
9.	Anders Johansen	Supernova
10.	Bente Clod	Englekraft

Det tredje større fiktive værk er ofte en spillefilm eller en oversat roman. På listen er dog også Steen Steensen Blicher: Hosekræmmeren. Denne og lignende lange noveller kan godt optræde som et større fiktivt værk, hvis der er arbejdet dybdegående med teksten, men de

kan ikke tælle som en dansk roman, og må derfor eventuelt være det tredje større fiktive værk.

På listen over større fiktive værker findes desuden:

Barndommens gade – film af Astrid Henning Jensen

Nordkraft – film af Ole Christian Madsen

Kundskabens træ – film af Niels Malmros

Adams æbler – film af Anders Thomas Jensen

Ondskab – film af Mikael Håfstrøm

Den usynlige – roman af Mats Wahl

Romanen Martin og Victoria af Klaus Lynggaard, som i en del år har toppet hitlisterne for læste romaner i folkeskolens ældste klasser, er fortsat med, men altså ikke længere blandt de 10 mest læste.

Hvad angår henholdsvis kanon og tekster fra elevernes egen levetid, så er det ret samstemmende, at censorerne udtrykker, at der er rigtigt mange (måske for mange) kanontekster på opgivelserne, men de optræder ikke i så rigt mål i prøveoplæggene.

”Dansk litteraturs kanon optræder massivt begge steder.”

”Der er meget fokus på de kanoniske tekster – måske for meget?”

”Jeg synes virkelig, det er en mangel, når vi som dansklærere ikke kommer pænt omkring kanonteksterne. Eleverne kommer til at mangle noget i deres ”danskopdragelse”.”

Naturligvis skal der læses ældre tekster – og jf. slutmålene skal dette blandt andet ske ud fra Dansk litteraturs kanon, men det bør ske med en rimelig vægtning i forhold til nyere litteratur og samtidslitteratur, og under alle omstændigheder bør det også tydeligt kunne spores i henholdsvis prøveoplæg til prøveform A og i titlerne på fordybelsesområderne til prøveform B.

Hvad angår de nyere tekster fra elevernes egen levetid, så kniber det desværre flere steder.

”Der er bestemt ikke overvægt af denne litteratur. Jeg synes, at der stadig kredses meget om 60’erne og 70’erne.”

”Samtidslitteraturen er i høj grad en mangelvare.”

”På en skole var nyeste opgivne tekst Dan Turells Vangedebilleder, og den nyeste opgave Dan Turells Der er så dejligt ude på landet!”

Hvorfor er det væsentligt, at eleverne kender og forholder sig til tekster fra deres egen levetid? Man kan selvfølgelig indvende, at det at analysere og fortolke en tekst kræver nogle generelle redskaber, og så kan oprindelsen komme i anden række. Men for at man kan forholde sig til de samfundsmæssige og kulturelle strømninger, der foregår rundt om en selv, og for at man kan blive bevidst om de ydre påvirkninger, litteraturen og forfatterne udsættes for, må man også arbejde med det samtidige.

To af slutmålene for dansk – sprog, litteratur og kommunikation beskriver, at eleven skal kunne:

- demonstrere et analytisk beredskab over for ældre og nyere dansk og udenlandsk litteratur og andre udtryksformer
- gøre rede for og vurdere etiske, æstetiske og historiske aspekter i litterære tekster og andre udtryksformer.

Og i et af trinmålene for 7.-9. klassetrin lyder det, at eleven skal kunne:

- anvende viden om litteraturens foranderlighed gennem tiderne og om, at litteratur afspejler den tid, den er blevet til i.

Dette kræver, at man bevæger sig både på langs – historisk og litteraturhistorisk – og på tværs – udtryksformer og genrer – når man tilrettelægger undervisningen i arbejdet med at analysere, fortolke, perspektivere og vurdere.

Der er dog også gode oplevelser at spore:

”Ny litteratur var absolut tilstedeværende. Det er ofte Wung Sung og Fupz Aakesson, som bruges. Men også Naja Marie Aidt og Rune T. Kidde blev brugt. Både som tegneserier og billedbøger.”

”Samtidslitteraturen er godt repræsenteret i både opgivelser og prøveoplæg med forfattere som for eksempel Kim Fupz, Helle Helle, Jesper Wung-Sung og Naja Marie Aidt.”

Der opstår hele tiden nye undergenrer. Den senmoderne børne- og ungdomslitteratur fordrer nye tilgange – og en udvidelse af fiktionskompetencen. Litteraturen spiller sammen med nye medier – fortællinger er et bredt begreb, og der opstår nye varianter mellem bøger, spil, *communities* (for eksempel Facebook) etc. Skellet mellem, hvad der er børnelitteratur, og hvad der er ungdomslitteratur, er ikke længere så skarpt. Flere af de titler, der tilsyneladende udgives til yngre børn, kan med andre tilgange læses og bearbejdes af de ældre elever. Dette gælder for eksempel nye tekster af Bent Haller og Louis Jensen og billedbøger af Dorte Karrebæk og Oscar K.

Fordelingen mellem skrevne tekster og andre udtryksformer er stadigvæk sådan, at der er grund til at understrege, at andre udtryksformer rummer en skatkiste af muligheder. Reklamer, film, fotografier, musikvideoer, lydclip fra radioudsendelser, tegneserier, hjemmesider, computerspil etc. er genrer, som bør indgå i undervisning, opgivelser og prøveoplæg i langt højere grad, end det er tilfældet i dag. Eleverne er motiverede for arbejdet, og andre udtryksformer er en stor del af deres virkelighed.

Prøveform A

På skolen kan man vælge, om eleverne skal gå op efter prøveform A eller prøveform B. Flere og flere klasser går over til at anvende prøveform B. Censorerne beretter om både gode og mindre gode oplevelser med prøven. Mange lærere har lavet fine prøveoplæg. En censor fortæller for eksempel, at ”en fast reklame for Lyngby Storcenter med intertekstualitet til Syndefaldsmyten indeholdt så mange gode analyseelementer, at det var en sand fornøjelse at opleve.” I andre tilfælde berettes om meget uensartede prøveoplæg.

”Store forskelle i sværhedsgrad – det er lidt et lotteri. Jeg mener, at denne prøveform burde afskaffes. Eleven har så kort tid til at vise, hvilke danskfaglige redskaber der er tilegnet, og jeg fristes næsten til at kalde den de dovne dansklæreres prøveform.”

Mange elever er blevet bedre til at fokusere på det væsentlige i en tekst efterfulgt af en nærmere analyse, men en del bruger fortsat tiden på et referat af indholdet efterfulgt af en gennemgang baseret på en analysemodel. Ofte bliver sidstnævnte præstation meget overfladisk eller ligegyldig. De to yderpunkter illustreres fint af disse citater:

”Der blev desværre fokuseret meget på analysemodeller, og de blev kraftigt brugt – og især misbrugt – på alle skolerne. (Miljøet er helt almindeligt/kan jeg ikke finde noget om, sproget er helt almindeligt/kan jeg ikke sige noget om, jeg kan desværre vist kun give en indre karakteristisk af ... osv. osv.).”

”En skole havde via en ildsjæl et meget højt litterært forhold til teksterne. De var blevet meget grundigt undervist, og alle havde særdeles gode kundskaber i forhold til kravene.”

”Velunderviste elever forstår at dykke ned i teksten og finde det væsentlige frem.”

Perspektivering

En perspektivering har til formål at tilføre elevens prøveoplæg noget ekstra. En del elever har fået det lært, men det fremgår tydeligt af evalueringerne, at det er et område, der skal arbejdes med. Eleverne perspektiverer til opgivne tekster, temaer, litterære perioder, forfatterskaber, ligheder i teksternes handling, men også til deres egen hverdag og andre skolefag, for eksempel kristendom. Det kniber lidt med perspektiveringer, der går på for eksempel sproglige ligheder/forskelle, og perspektivering til de større fiktive værker spiller ofte en meget lille rolle i prøvesammenhæng. Meldingerne er meget blandede:

”En stor del af eleverne perspektiverede ikke til de valgte hovedværker. Der var ret få af prøveteksterne, der havde en meget tydelig sammenhæng med hovedværkerne, og derfor var det heller ikke altid let for eleverne at inddrage disse værker.”

”Et svagt område, da elevernes perspektivering ofte mangler dybe og rigtig gode begrundelser. Det stiller store krav at perspektivere præcist, hvorfor det sikkert skulle trænes mere intenst i den daglige undervisning.”

”Eleverne kom kun med overfladiske betragtninger om læst stof. Der var så godt som ingen perspektiveringer til egne oplevelser eller aktuelle situationer.”

Værst ser det ud, når censorer oplever, at perspektiveringen kommer som en overraskelse for eleverne. Generelt har eleverne tænkt over, hvordan de vil gribe punktet an, men ved nogle eksaminationer skal de mindes om det.

Når det går godt, lyder det for eksempel sådan her: ”Eleverne var generelt gode til at perspektivere alsidigt både til danskfaglige områder og til tematiske sammenhænge i verden omkring dem.”

Oplæsning

For få år siden blev det et krav til også prøveform A at læse op. Det blev det, fordi der var høstet så mange gode erfaringer med oplæsning ved prøveform B. Eleven skal huske at øve sit oplæsningsstykke under de 40 minutters forberedelse, og også i den daglige undervisning er det et område, der bør fokuseres på. Træning, træning og træning har meget stor effekt.

Der kan leges med oplæsningen, og den kan gøres til en vigtig del af litteraturarbejdet. Eleverne kan give respons på hinandens oplæsning. De kan sagtens høre, hvad der gør en oplæsning god – intonation, pauser, energi i stemmen, indlevelse i teksten og en fortolkende oplæsning. Læreren må også her være et forbillede.

”Gode velforberedte oplæsninger.”

Det skal helst ikke være: ”Er det nu, jeg skal læse?”, ”Hvad vil I gerne have mig til at læse?”
”Skal jeg også læse op?”

”Det var uventet for mig, at mange af eleverne ikke vidste, at de skulle læse op. Selvfølgelig blev de lidt overraskede over dette, og et par stykker nægtede faktisk at læse op, da de blev bedt om det. Oplæsningerne kom til at bære præg af, at eleverne var uforberedte på dette.”

”Samme store udsving i præstationerne opleves i læsning, specielt kan ældre tekster med ”mystiske ord” volde problemer. Tekststykkerne til andre udtryksformer var velvalgte, fordi der var en tydelig sammenhæng.”

I udvælgelse af tekststykker til andre udtryksformer finder læreren en passende tekst, der har sammenhæng med prøveoplægget. Oplæsningsteksten må ikke i væsentlig grad kunne bruges til tolkning. Begrundelsen er, at en tekst med fortolkning kan fratage eleven muligheden for selv at nå til nogle tilsvarende konklusioner. Til sammenligning kan nævnes, at der lige er kommet en dvd, hvor Janne Teller fortæller ret fyldestgørende om romanen Intet. Denne dvd skal eleverne selvfølgelig heller ikke se, inden de læser og arbejder med bogen, for så ville de have en slags facitliste.

Tekststykker valgt til oplæsning i forbindelse med andre udtryksformer

En fagtekst om emnet	Sammenklippet tekst om	Tekst om en instruktør
Biografiske oplysninger om	Carl Barks	Tekst om en kunstner
en kunstner	Tekster om Guldalderen	Artikel om reklame
Historisk rids om reklamen	Artikel om kortfilmens start	Anmeldelse af musikvideo

Til en fast reklamekampagne for hjælp i forbindelse med familievold, Bryd tavsheden, var vedlagt en læsetekst hentet fra www.ditforhold.dk/historier/maria-og-jeppe.

En anden fast reklame for ”Asko Vølund” havde tekstmængde nok i sig selv.

Til kortfilmen ”Valgaften” var en afpasset del af et interview med Anders Thomas Jensen (uden fortolkning af ”Valgaften”).

Ved fx et reklamebillede kan tekststykket være et læserbrev omhandlende en persons utilfredshed med tv-reklamer.

Biografiuddrag/fagtekst vedr. en maler/malerretning i forbindelse m. kunstbillede.

I forbindelse med andre udtryksformer var det ofte et læsestykke, der omhandlede instruktøren (hvis prøveoplægget var en film/tv-reklame), og hvis man havde trukket et maleri/en reklame, kunne man så læse noget om maleren, tidsalderen, billedets historie eller reklamens produkt.

Overvejende var oplæsningsteksterne til andre udtryksformer velvalgte, en lærer mente dog, at det måtte være nok med det tekst, der var på reklamerne (cirka tre linjer).

”Omkring oplæsning oplever jeg, at nogle elever ikke lægger særlig stor vægt på denne disciplin. Nogle vælger faktisk oplæsningsstykke under samtalen og derved bliver længden lige kort nok. Andre benytter oplæsning bevidst, således det bliver en naturlig del af prøven.”

”Mange elever sjusker med det talte sprog og forstår ikke betydningen af at bruge den rette terminologi. Imidlertid er det tydeligt, at højtlesningen tages alvorligt og, at der er blevet arbejdet med den.”

”Oplæsningsdelen brugt som ”nøgle” til tekstanalysen. Således brugte flere elever oplæsningen som en naturlig og vigtig del af deres eksamination.”

Prøveform B

Ved prøveform B skal lærerne sammen med eleverne lave fordybelsesområder. Fordybelsesområderne kan være brede eller smalle, men tilsammen skal de alsidigt dække opgivelserne.

Eksempler på fordybelsesområder fra prøverne.

Fordybelsesområder		
Fra barn til voksen	Hiphop og rap	Kim Fupz Aakesons forfatterskab
Racisme	Nyere dansk lyrik, 1990	Nyere litteratur 1990 og frem
Frigørelse	Det moderne gennembrud i billeder	Tabuer
Magt/afmagt	Ondskab	Lyrik fra musik
Noveller om identitet	Kultursammenstød	Ungdommens udfordringer
Kultur møde	Kvindeliv	Filmgenren
Biblen	Unge og kærlighed	Novellegenren
Dokumentarfilm	Digte om Forandring	Lyrik om national identitet
Romantikkens tekster	Moderne noveller	
Kortfilm		

Reklamer i hverdagen	Overgang fra ung til voksen Trykte medier som læsestof	Artiklen som genre
----------------------	---	--------------------

En del af disse fordybelsesområder er meget bredt formuleret, og det kan være svært for eleven at beslutte sig for en retning i søgningen af prøveoplæg. Dette er u hensigtsmæssigt. Jo mere præcist et fordybelsesområde er formuleret – og knyttet til et udvalg af opgivelser, jo mere målrettet kan elevens arbejde blive – og jo mere kvalificeret bliver perspektiveringen. Det er ikke en fordel med frit valg på alle hylder.

Generelt kan man sige, at mange af de fordybelsesområder, som censorerne møder ude på skolerne, peger ned i kassen fiktion + tekster eller repræsenterer mulighed for frit genrevalg. For at fordybelsesområderne alsidigt dækker opgivelserne, er det nødvendigt, at nogle af fordybelsesområderne specifikt peger ned i de enkelte kasser.

En censor har lavet en oversigt over de prøveoplæg, han mødte. Her var der ingen fordybelsesområder, der pegede direkte ned i kassen ikke-fiktion + andre udtryksformer, og det skal der som sagt være.

Elevernes valg af prøveoplæg står med blåt. Det ville være ønskværdigt, hvis der var en mere jævn fordeling. Styringsredskabet er fordybelsesområderne – og disse må være præcise og alsidige i forhold til opgivelsskravene. Hvad eleverne derefter trækker, kan læreren naturligvis ikke styre.

Opgivelser og prøveoplæg	Fiktion	Ikke-fiktion
Tekster Til FSA opgives 80-100 normalsider og tre større fiktive værker. Mindst to af de større fiktive værker skal være danske romaner. Det tredje fiktive værk kan være:	Ældre og nyere litteratur Poesi, prosa og eventuelt drama, for eksempel: Roman Novelle Drama Digt Kortprosa Manuskript	Sagprosa Fra aviser, tidsskrifter etc., for eksempel: Artikel Avisleder Læserbrev Kronik Voxpop Annonce

drama, spillefilm, hørespil, tegneseriealbum, original novellesamling, original digtsamling m.m.	Eventyr Essay 36 prøveoplæg	Fagbogsuddrag Essay 5 prøveoplæg
Andre udtryksformer	Anden fiktion end litteratur, for eksempel: Spillefilm Novellefilm/Kortfilm Musikvideo Tegnefilm Tegneserie Kunstabillede Teater Tv-dramatik Hørespil Computerspil 5 prøveoplæg	Andet sagstof end sagtekster, for eksempel: Reklame (trykt) Tv-reklame Nyhedsudsendelse Dokumentarprogram Interview Radiomontage Informationsudsendelse Sportsprogram Pressefoto Internetside 3 prøveoplæg

Synopser

Synopser skal være korte og præcise. Det er ikke meningen, at prøven skal skriftliggøres. Eleverne skal vide, at synopserne ikke bliver bedømt, men de skal samtidig gøres opmærksom på, at synopsisen giver et førstehåndsindtryk af deres arbejde til lærer og censor.

Tekstarbejdet

Mange elever kommer virkelig velforberedte til prøveform B, og kun få elever er nervøse. De er godt inde i deres stof, og det får dem til at slappe af. Eleverne skal mindes om, at de skal "ned i teksten for at komme op i karakter". Der kan være en tendens til, at eleven er blevet optaget af stof uden for teksten. Det kan være leksikale fakta, forfatterbiografier, en anden tekst, der genfortælles etc. Det er en fælde, som eleverne skal gøres opmærksom på. De skal hele tiden holde fokus på selve prøveoplægget og de danskfaglige tilgange.

”Eleverne havde stor fortællelyst og brugte tiden fint.”

”Eleverne føler ejerskab til deres tekstarbejde og viser stor indsigt i fordybelsesområdet, hvilket højner det faglige niveau.”

”De dygtige og flittige går meget ned i teksten og kommer vidt omkring hele danskfagets områder. De svagere går op i tema og budskab og dokumenterer ikke tilstrækkeligt nok. Disse elever er heller ikke nok inde i fordybelsesområdet, tiden og det karakteristiske ved den og den pågældende genre.”

Perspektivering

En perspektivering har til formål at tilføre elevens prøveoplæg noget ekstra. Forberedt med omhu kan det virkelig give kvalitet til en fremlæggelse. Og eleven, der kan perspektivere til forskellige detaljer i de danskfaglige områder, demonstrerer både overblik og et højt abstraktionsniveau. Ved prøveform B ses ofte grundige og fornuftige perspektiveringer, og ifølge censorerne inddrages de større fiktive værker i højere grad, end det er tilfældet ved prøveform A.

”I prøveform B er der virkelig perspektivering for alle pengene. Her kan eleverne score points, og de fleste gør det da også. Dejligt, at perspektivering er så indbygget i denne prøveform.”

”I år har jeg oplevet, at elever også perspektiverer til persontegninger i romaner. Det blev rigtig gode perspektiveringer, måske fordi romanpersoner folder sig ud, gennemgår en udvikling – og på den måde fungerer perspektivmæssigt.”

”Biografisk og periodemæssig viden er mere afbalanceret i år sammenlignet med sidste år. Heldigvis – for det egentlige tekstarbejdes skyld.”

Oplæsning

Ved prøveform B har eleverne haft god tid til at udvælge deres oplæsningsstykke og øve en oplæsning, der passer til genren. Ved andre udtryksformer kan de uden problemer vælge en

tekst, der indeholder fortolkende elementer, fordi det her er eleven, der finder denne tekst.
”Relevante og velvalgte oplæsningsstykker. Langt hovedparten af eleverne havde trænet deres fremlæggelser grundigt.”

”Gode begrundelser for valgte læsestykker.”

”Eleverne var sikre i deres oplæsning og flere havde valgt centrale steder i deres tekst.”

”De fleste brugte deres oplæsning aktivt i fremlæggelsen – de havde valgt et sted med ”bid” i.”

”Der var undervist i oplæsningens virkemidler, og derfor fungerede oplæsningen fint.”

A eller B?

Ud fra censorernes tilbagemeldinger har vi beregnet fordelingen mellem de to prøveformer til A: 53 % og B: 47 %. Set i forhold til sidste år er det en kraftig stigning i antallet af B-prøver. Vi får fra tid til anden spørgsmålet, om valgmuligheden vil forsvinde. Det vil den muligvis, men der er ingen aktuelle planer herom.

”Prøveform A er stadig ”taberen” for mig at se. Der er kun få elever, som måske kunne have ”vundet” ved at trække et vilkårligt prøvespørgsmål. Rent praktisk tager det for lang tid at få eleven sat i gang med forberedelse, parkeret mobilen, tjekket notater m.m.
Prøveform B er i gang, når eleven lige får sat sig ned og samlet sig. Det har overrasket mig, at der stadig er tvivl om prøveform B – der er måske hørt om den på et kursus, men det har krævet en del at få startet bølgen på skolerne. Det har også overrasket mig, hvor lidt de enkelte biblioteker har været engageret i prøveform B. Der er åbenbart stadig brug for workshops omkring denne prøveform. Jeg har været med til at få materialer frem, boglister distribueret og skabt forskellige muligheder for at lave fordybelsesområder. I det hele taget har jeg mødt aktive og engagerede lærere, som havde besluttet sig for at prøve og så selv kæmpet for det – andre kollegaer mente fortsat, det var for besværligt!!”

Det er helt oplagt – uanset prøveform – at man inddrager skolebibliotekarerne i forberedelserne. Ved prøveform A kan det være med til at kvalificere overvejelserne over egnede og

tilgængelige prøveoplæg, og ved Prøveform B kan det dels kvalificere udformningen af fordybelsesområder, dels støtte eleverne i deres søgning og valg af prøveoplæg.

Det er desuden en oplagt mulighed for skolebibliotekarerne for at have en tæt og faglig kontakt med de ældste elever, som ikke nødvendigvis frekventerer biblioteket særligt meget.

Karaktergivning og notater

Rigtig mange censorer og lærere anvender de vurderingsskemaer, som ligger i Vejledning til prøverne i faget dansk. Der ligger notatark til både prøveform A, prøveform B og den mundtlige 10.-klasse-prøve. En del har også udarbejdet deres egne skemaer. Ofte er det censor, der får noteret mest, men afkrydsninger og/eller notater bruges efterfølgende til en helhedsvurdering af elevens præstation. De giver også et godt udgangspunkt, når eleven skal have sin begrundelse for den givne karakter.

”Jeg tog notater, og læreren skrev notater efterfølgende – det er svært både at være eksaminator og notere samtidig.”

Begge parter skal efter prøven have notater i form af afkrydsninger, stikord eller korte bemærkninger til brug ved eventuelle klager. En censor fortæller for eksempel, at en forælder til en elev, der havde fået 00, ringede skolen op for at høre begrundelsen for karakteren. Her blev notaterne straks anvendt.

I prøvebekendtgørelse 749 står der, hvad eleverne prøves i:

- Bilag 1 stk. 1.23 (prøveform A)
- Bilag 1 stk. 1.32 (prøveform B)
- Bilag 2 stk. 1.15 (den mundtlige 10.-klasse-prøve)

Disse kriterier er lagt ind i skemaerne under hensyntagen til prøvens udformning.

”Jeg tog de fleste notater, og disse var grundlaget for samtalen om karaktererne. Der var ingen problemer med at argumentere ud fra noterne. Læreren havde færre notater, da han/hun jo havde travlt med så meget andet.”

”Jeg tog notater på A4-ark, lærer ligeledes. Jeg havde en kopi af fagområder liggende ved siden af og holdt mig løbende orienteret. Jeg brugte mine noter til at argumentere for den givne karakter, fremhævede først det gode, som eleven gjorde/sagde, og herefter påpegede jeg mangler.”

”Jeg bruger et ark forsynet med plads til at skrive elevnavn og skole og forsynet med karaktereskalaen, med delvurderingsområderne og med plads til kommentarer – og når det ikke rækker, så nogle notater hist og pist på arket. Det skal jo gå hurtigt, mens man lytter til de næste ”guldorn”. Derefter som støtte for min tænken højt som optakt til votering om den endelige karakter.”

Læsning og retskrivning

Prøven i læsning og retskrivning har i år fået en overvældende omtale og interesse. Det viste sig, at både retskrivningsdelen og læsedelen gav eleverne meget at arbejde med.

I opgavekommissionen bliver der naturligvis altid lyttet til kommentarer fra elever, lærere og censorer, og på et evalueringsmøde kort tid efter prøverne vurderes elevbesvarelsenerne af de aktuelle prøver i forhold til omsætningstabel og karakterfastsættelse. Dette var også tilfældet i år.

På baggrund af elevkritik af prøven blev elever fra organisationen Danske Skoleelever www.skoleelever.dk/ repræsenteret af formanden, næstformanden og sekretariatschefen, medlemmer af opgavekommissionen m.fl. indbudt til et møde i Skolestyrelsen. På mødet kom det blandt andet frem, at der er et stort behov for bedre orientering af eleverne om, hvad læseprøven kræver.

Jf. slutmålene i Fælles Mål 2009

www.uvm.dk/service/Publikationer/Publikationer/Folkeskolen/2009/Faelles%20Maal%202009%20-%20Dansk/Slutmaal%20for%20faget%20dansk%20efter%209,-d-%20klassetrin.aspx

skal eleverne læse sikkert og hurtigt med forståelse og indlevelse, de skal beherske forskellige læseteknikker, og de skal kunne afpasse læsemåde efter formål, genre og medie. Opfyldelse af disse mål kræver masser af læsetræning igennem hele elevernes skoleforløb. Der skal i prøven være udfordringer til alle – både de meget dygtige og de mindre dygtige elever. Det bevirker, at ikke alle elever vil kunne nå at besvare alle spørgsmålene i læseprøven.

De skal naturligvis også have haft mulighed for at afprøve tidligere læseprøver, så de er fortrolige med prøvens form og hele konceptet omkring læseprøven. Det er ikke tilstrækkeligt, at eleverne har arbejdet med forskellige forlagsproducerede læseprøver, idet disse opgavers sværhedsgrad ikke altid matcher den afsluttende læseprøve fra Skolestyrelsen.

Elevers navn:	Elevers nr.:
Skolens navn:	Klassehold:
Tilstandende underskrift:	

Demokrati

Første del

a)

Demokrati er

b)

Den demokratiske _____ i Danmark og andre _____ lande _____ af de tanker om folkestyre, der _____ frem i det gamle Grækenland omkring 500 f.Kr. Her skulle de _____ nemlig træffe de nødvendige beslutninger ved _____ fremmøde.

Det _____ demokrati var således direkte folkestyre. Det moderne demokrati kan kaldes _____, fordi den _____ forsamling består af medlemmer, der _____ befolkningen. _____ til vores demokrati er gået via _____ hos Paulus og Luther og videre gennem nogle _____.

Også i Danmark var der fremsynede og frisindede _____ for demokrati.

En _____ ide i udformningen af det demokrati, vi kender _____, er magtens _____.

Retskrivning

De fleste censorer finder både emne- og opgavevalg i retskrivningsprøven relevante og gode. Censorerne udtaler for eksempel:

”Alsidig, god og dækkende. Tilpas sværhedsgrad. Det kræver et godt solidt grammatisk fundament at kunne klare opgaverne fejlfrit. De bedste havde tre fejl. Det er godt, at det ikke er nok at kunne stave godt, det udfordrer også de dygtige elever.”

”Rigtig fin – bedste i mange år!”

”Prøvens tema var godt, da det er kendt og relevant for de unge. Terminologien bør de i hvert fald kende fra samfundsfag, hvilket gør det vedkommende for eleverne.”

”Spændende, relevant og rigtig godt med varierede opgavetyper, der fint viser elevernes beherskelse af det danske sprog eller mangel på samme.”

”Sværere end normalt – hvilket ses på antallet af elever i henholdsvis top og bund.”

”Denne evaluering skrives på baggrund af 465 prøvebesvarelser. Årets retskrivningsprøve fremstår yderst vanskelig, således er der ikke en eneste, der leverer en prøve med ingen eller blot en enkelt fejl. Den bedste besvarelse, som der kun er et enkelt eksempel på, kommer igennem med to fejl. Ud over denne besvarelse har alle, der ellers har opnået karakteren 12, haft fire eller fem fejl.”

”God variation og relevante problemfelter. Prøven kom godt omkring, og der blev herigennem sendt vigtige signaler til lærerne. Balancen mellem danske ord og fremmedord fra latin og fransk var fin, men også engelske/amerikanske ord bør indgå.”

”Jeg tror, at prøven giver et godt indtryk af elevernes generelle stavefærdigheder og af, hvilke regler de har tilegnet sig eller ej. Prøven testede og stillede forholdsvis høje krav til:

- elevernes kendskab til ordenes bøjningsformer
- ordforråd og færdigheder i at bruge ordbog.”

”Der var ikke mange eksempler på sammensatte ord. Det er ellers en af de mest hyppige fejltypes, som man nu også meget, meget ofte ser graverende eksempler på i de forskellige medier. Det er stadig prøvens anden del, der giver flest fejl hos de svagere stavere.”

”Forholdsvis svær. En del formodentlig ukendte ord. Nutids-r, som altid giver mange fejl, var repræsenteret otte gange i løbet af selve diktaten og i de selvstændige opgaver.”

”Der var udfordringer for alle elever.”

Det er tydeligt og forståeligt, at lærere og elever har nogle forventninger til prøven farvet af tidligere prøver. I retskrivningsprøven er der 90 prøveopgaver. Opgaverne består af ord eller ordforbindelser, tegn og afkrydsning. Prøven kommer ikke ind på alle retskrivningsproblematikker hvert år. En censor bemærker for eksempel, at denne prøve ikke har så mange sammensatte ord og heller ingen egennavne. Prøveopgaverne afhænger af de aktuelle tekster og opgaver. For at sikre ensartethed fra år til år laver opgavekommissionen en inddeling af prøveopgaverne i fire kategorier efter sværhedsgrad.

Tekst- og indsætningsdiktaten

Censorerne giver udtryk for, at der generelt er god overensstemmelse med målene i prøven, og at den som helhed er fint afstemt. Der er en god blanding af lette og svære ord, og de lette ord får de svage elever til at føle, at der også er noget, de kan stave. Det virker, som om, at eleverne vægter tekst- og indsætningsdiktaten mere end de andre opgaver.

”Sværhedsgraden af de to diktater finder jeg passende. Rigtig mange forskellige fejltypes er repræsenteret, og man får testet bredt. De helt store fejlslugere var ordene ”kompromis”, ”århundreder”, ”repræsenterer”, ”instanser” og ”i dag”. Derudover glemmer mange stadig den dikterede endelse i længere ord og i forbindelse med rettelser.

”God progression begyndende med ret lette opgaver. Enkelte elever opdagede for sent, at tekstdiktaten var slut, og fortsatte et par linjer med at skrive hele teksten til indsætningsdiktaten. De store ”dræbere” var ord nr. 4, 11, 17, 22, 30, 33, 40, 45, 49, 50.”

”Dræberordene” var: koncentreret, stemmeberettigede, repræsenterer, fortalere, instanser, århundreder, institutionerne, partipolitiske, kompromis og forholdene.

”Tekstdiktaten var der mange, der klarede fejlfrit. Det er godt med en blød begyndelse, så prøvenerverne kan komme under kontrol.”

”Indsætningsdiktaten bød på flere udfordringer: Ordet "spirede" blev til "spirrede", "instanser" blev udstyret med et til to stumme d'er, i "institutionerne" var det svært at holde styr på stavelserne, "kompromis" virkede ukendt for mange. På nær ordet "nok" var samtlige ord dog repræsenteret på fejllisten.”

Og så er der den sjove: Debatter blev til ”det batter”.

Komma

I flere år har kommaopgaven skabt debat. Det har været et udbredt ønske at få et afkrydsningssystem, så man let kan se, om eleven anvender startkomma eller ikke startkomma. Det kom så i denne sommerprøve, men der var en del fødselsvanskeligheder.

”En hel del elever satte ikke kryds, og mange havde tilsyneladende bare valgt en rubrik uden egentlig at vide, hvilken metode de arbejder efter.”

”De allerfleste elever satte kryds, men der var meget ofte uoverensstemmelse mellem afkrydsning og kommatering.”

”Cirka en femtedel satte ikke kryds – det var mit indtryk, at krydsene mere eller mindre var sat tilfældigt, da der på ingen måde var overensstemmelse mellem afkrydsning og kommatering. Alle har tilsyneladende været undervist i det gamle grammatiske komma, hvor der bruges startkomma, men det er tydeligt, at nogle klasser har været forsømte – læreren kan vel ikke selv!”

Eleverne ved ikke, hvad de gør. De fleste er tydeligvis blevet undervist i at bruge startkomma, men bevidstheden om denne terminologi, som jo er den, Dansk Sprognævn bru-

ger, og derfor den, der skal anvendes, har ikke været på plads. Det bliver den forhåbentlig nu, for afkrydsningen er kommet for at blive.

Komma mellem helsætninger og opremsningskommaer går det rigtig godt med. Her svarer mange elever korrekt. Det udløser for eksempel denne kommentar: ”Hvorfor ikke bare lade eleverne demonstrere deres færdigheder i sætninger, der er afpasset begge metoder – som de sidste tre sætninger.”

Og denne: ”Hvis man helt ville undgå problematikken, forvirringen og de lange procedure-diskussioner, kunne man overveje blot at have sætninger, hvor kommateringen ville være den samme, uanset hvilken type man anvender. Dette var tilfældet for de tre sidste kommasætninger i årets prøve, hvor der blev benyttet henholdsvis slutkomma, opremsningskomma og helsætningskomma. Uden sammenligning var det også i de tre sidste sætninger, hvor færrest lavede fejl.”

Det er dog ikke nok. Eleverne skal mestre startkomma eller ikke startkomma, og det kræver undervisning og træning.

Via dette link, www.dsn.dk/?/cgi-bin/ordbog/ronet, fra Dansk Sprognævn kan man læse mere om kommaregler, og man kan øve sig ved hjælp af Sprognævnets kommaøvelser.

”Cirka 50 elever ud af 463 satte ikke kryds, men det var nemt nok at rette alligevel ud fra de eksempler, der var i år. Der er en opgave for dansklærere rundt om i Danmark ikke blot at lære eleverne at sætte komma, men også lære dem, hvad det komma så hedder. Som censor er jeg imidlertid meget glad for afkrydsningen, for så er der ingen tvivl.”

Fra nutid til datid

Noget tyder på, at både elever og lærere har opfattet denne opgave som forholdsvis nem. En censor skriver: ”Opgaven er simpel og ligetil. Der skal ikke tages hensyn til konteksten, og der kan fokuseres på de enkelte ord i parenteserne.” Alligevel opstår der mange fejl, måske netop fordi opgaven opfattes som let, og eleverne derfor ikke slår ordene op i ordbogen.

”Jo, jeg har oplevet mange sjove bud på, hvordan man kan komme rundt om datid. Specielt ord 64 – gjaldt – havde mange forskellige ”former” ”Gjællende” ”Gjallende” – og andre bud, som jeg ikke selv kan stave til. På en måde synes jeg, det er fair nok, for det er jo lige her, mange elever har mulighed for at brillere med deres kunnen udi det danske skriftsprog. De øvrige ord i blokken kom de fleste elever pænt omkring.”

”Fine opgaver. Tilsyneladende lette, men det er de åbenlyst ikke for en del elever. ”Træffer”, ”bør” og i særdeleshed ”gælder” kender rigtig mange ikke datidsformen af.

”Stor usikkerhed med ordene: ”forelå”, ”traf”, ”burde”, ”gjaldt”. Tydeligt, at disse ord ikke indgår i de unges vokabularium.

”Jeg skal love for, at eleverne i år er blevet prøvet i nogle af modalverberne, og det er tiltrængt, for det er her, at langt de fleste fejl findes. Det går bedst med ”kan”, som primært bliver til ”kunne” bortset fra et par stykker, som mener, at det hedder ”kannet” eller ”kandede” i datid. Helt galt går det med ”bør”, som bliver til blandt andet: ”burte” – ”byrde” – ”burgte” – ”burde” – ”børde” – ”burre” – ”børe” – ”båtte” – ”butte”... Topscoreren i denne opgave er helt klart ”gælder”, som er blevet til lidt af hvert, for eksempel ”gæld” – ”galdt” – ”gjældt” – ”gjorte” – ”gældte” – ”gjorder” – ”gældnes” – ”gætte” – ”gik”... Generelt er det en opgave, som rigtig mange elever har haft meget svært ved.”

”Opgavetypen bør fastholdes, fordi den drejer sig om almindeligt brugte, men uregelmæssige verber.”

Rigtig form

Rigtig form har givet eleverne problemer – også de dygtige. En censor rapporterer om, at 99 % har fejl i ordet ”enkle”. Det er også galt med ”færre” og ”ideelle”, som gav rigtig mange fejl.

”En svær opgave for eleverne. Få havde alle rigtige. Især ”højt”, ”enkle” og ”forståelige” gav problemer”.

Hvorfor laver eleverne så mange fejl i bøjningen af ordet ”enkel”? En censor giver denne forklaring.

”Eleverne skulle også forstå tekstens indhold. Det sås ved ordet "enkel", som mange elever rettede til "enkelte".”

”Nutids-r (praktiserer, prioriterer) og navneord i ubestemt flertal volder problemer.”

Bøjningen af ordet ”lærer” viser sig ofte at være svært, og det er ikke en undtagelse i denne opgave: En lærer, læreren, flere lærere, alle lærerne.

Ret en tekst

Ret en tekst er en rigtig god opgave, men den er svær for eleverne. Der er stadigvæk nogle lærere, der synes, at eleverne burde vide, hvor mange fejl der er, men det skal de selvfølgelig ikke have at vide, for skal man rette en tekst, uanset om det er ens egen tekst eller en andens, ja så ved man ikke, hvor mange fejl der er. De fleste elever har meget brug for at kunne se egne og andres fejl – altså at kunne læse korrektur på en tekst. Det ville højne kvaliteten af mange elevers skriftlige opgaver.

Her bør der være fokus på slutmålet. Eleven skal kunne:

- beherske et sikkert sprog med korrekt stavning og kunne læse korrektur på egne og andres tekster (Fælles Mål 2009, Det skrevne sprog, skrive).

Træningsopgaver i at rette en tekst igennem hjælper i høj grad til at skærpe elevernes blik for fejl.

”Ret en tekst-opgaven virker som noget af det, der er sværest for eleven. De kan simpelt hen ikke se fejlene. Jeg synes dog, at det er lykkedes i år at konstruere en opgave, der har været bedre end de foregående år. Meget gennemgående er det dog, at eleverne ikke fanger højrystet/højroset. Jeg tror, dette skyldes, at det hos langt de fleste ikke er et fasttømret ordbillede, og at de derfor læser over det uden at blinke.”

”Nutids-r, ”højroestet”, ”kunnet” og ”sit” er topscorere.”

”At rette ”hans” til ”sit” volder fortsat mange kvaler.”

Ordklasser

Ifølge censorerne afslører ordklasseopgaven i meget høj grad, om der er blevet arbejdet med området. Generelt ser det dog ud til, at der er sket en bedring i kendskabet til ordklasserne, men mange fejl kunne stadigvæk undgås, hvis eleverne var vant til at bruge ordbogen, og hvis de var mere opmærksomme på konteksten i de enkelte sætninger.

”Ordklasseopgaven er god og demonstrerer med al tydelighed, hvem der er blevet undervist i ordklasser, og hvem der ikke er. Enten kan eleven det, eller også kan eleven det ikke.”

”Mønstret var, at enten var der ingen eller kun en enkelt fejl, eller også gik det helt galt. Enkelte elever valgte konsekvent at krydse af i den samme kolonne og satsede hermed på at få en eller to rigtige. Jeg støtter, at de latinske betegnelser bruges i prøven. ”

”Det var fint at medtage ord, der i sig selv kunne placeres i flere ordklasser, men som i sammenhængen kun kunne sættes ét sted.”

”Ordklasser kan findes i ordbogen, men når der er flere valgmuligheder, kniber det for nogle. Den grammatiske indsigt slår ikke til. ”

En censor peger på, at skemaet for ordklasser skal justeres, så eleverne ikke skal ”dreje” opgaven. Det er bestemt en relevant kommentar, som opgavekommissionen vil inddrage i det videre arbejde med prøven.

Retstavningsproblemer

En stribe vanskeligheder bliver nævnt i sammenhæng med særlige retstavningsproblemer. Fælles for problemerne er, at det er områder, der skal trænes, repeteres og arbejdes med igen og igen. Ofte nævnes brugen af nutids-r.

”Stadigvæk store problemer med sammensatte ord såsom ”udviklingshistorie” og ”partipolitiske”, nutids-r og -ene/-ende.”

”Dobbeltkonsonanter, vokalforveksling (”tredeling” bliver til ”trædeling”), nutids-r, navneord, ubestemt pluralis, et eller to ord, lang tillægsform, forkortelser og talforbindelser.”

”Nutids-r, nutids-r og nutids-r. Hvorfor er det dog så vanskeligt at komme denne fejltype til livs? Råd som: ”Vær altid opmærksom på udsagnsord, der ender på – re, og afprøv altid med at sætte læse/svømme/spise, når du skal afgøre, om der skal tilføjes et ”r”, eller ”brug den analytiske tilgang” virker ikke godt nok. Eleverne kan sagtens finde ud af det, når man øver det specifikt, men når ordene optræder i en diktat, glemmes denne viden meget ofte.”

Påvirkningen fra engelsk er også markant.

”Som alle andre steder i samfundet ses også her tendensen til at skille sammensatte ord ad i udtalt grad. Det virker, som om kampen om det sammensatte ord er ved at tabes, og at vi går mod den engelske måde at skrive på. Om det skyldes angliceringen af vores sprog, mobiltelefoners såkaldt intelligente ordbog eller Words ”effektive” stavekontrol, hører en anden diskussion til.”

”Især lagde jeg mærke til brugen af apostrof som erstatning for bindestreg (ord nr. 37 = 1900-tallets) eller i forbindelse med ejefalds-s (ord nr. 32 = enkeltes og 37 = 1900-tallets).”

Ordbøger og rettelser

Der er en fælles opfattelse af, at eleverne bruger ordbogen flittigt i diktatdelen, men ikke ret meget i den grammatiske del. Og rettelserne får betegnelser som: ”Viskelæderfnidder” og ”Kommunikationsværdien kunne nemt forbedres”. Der skal altså strammes op ude i klasserne. Eleverne skal undervises i at bruge den grammatiske del af ordbogen med opslag og øvelser, og selvom kravet om den holdbare skrift er gledet ud, kan man jo sagtens råde sin klasse til, at det absolut er det bedste at gøre for at undgå, at de dikterede endelser går tabt. Bruger eleverne holdbar skrift, skal de alligevel være opmærksomme på, at rettelserne skal være tydelige. Men grund til optimisme spores:

”De fleste elever huskede i år at få endelser med, når de rettede et ord. Dejligt!”

Dog ikke alle steder:

”Alt for mange slår et ord op i ordbogen, visker ud og skriver det korrekte ord – uden den korrekte endelse.”

”Mange elever retter forkert; mange skriver oven i det første, eller kun en del af ordet slettes. I nogle tilfælde skrives to forslag. Ofte var dårlige rettelser koncentreret, så der var mange elever i en klasse, der havde dårlige rettelser.”

Elevernes håndskrift

Skriften bærer meget præg af, at eleverne ikke bruger den ret ofte. ”Få elever skriver flot, mange skriver læseligt, et mindretal skriver næsten ulæseligt (der skal næsten gættes), men der er bedring på vej”, lyder det. Og uanset om der skrives med holdbar skrift eller ej, skal der benyttes et tydeligt skriveredskab.

Digitale prøver

En del lærere og censorer ser frem til, at opgaverne bliver digitale. Lige nu har undervisningsministeren og folkeskoleforligskredsen i forbindelse med forskellige ændringer og forsøg på prøveområdet besluttet, at mulighederne for at introducere flere selvrettende it-baserede prøver skal undersøges. Dette arbejde ser opgavekommissionen i Læsning og retskrivning frem til, da den længe har ønsket en sådan digitalisering.

Obligatoriske prøver

Det mærkes, at stort set alle elever på en årgang går op. Der skal være helt særlige forhold for, at en elev kan fritages for prøverne. Dette påvirker naturligvis også det samlede landsgennemsnit.

”Man mærker tydeligt, at næsten alle elever går til prøve nu om dage, for hvor har vi nogle meget svage stavere. Jeg har i år en elev, der havde tre rigtige, og der er mange ord, man ikke ville kunne læse, hvis ikke man vidste, hvad der skulle stå, for eksempel ”engsen” = enkelte; ”dikoson” = diskussion; ”forsonjer” = funktioner; ”detaer” = debatter.”

Læsning og retskrivning

Elevers navn:		Elevers nr.:
Bokser navn:		Klassehold:
Faglærers underskrift:		

Læseprøven består af følgende tekster:

- Tekst 1: *Register skal sikre tryk natfæliv* (temaartikel)
- Tekst 2: Carl Nielsen: *Hesten Samson* (erindring)
- Tekst 3: *Fortidens iskolde vidne* (artikel)
- Tekst 4: Katrine Marie Guldager: *Lidt fred og ro* (novelle)
- Tekst 5: *Regnedyr* (artikel)

Læsning

Prøven i læsning fik som helhed mange ord med på vejen. Her er et bredt udsnit:

”Godt, at opgaverne giver nogenlunde lige mange point. En del elever har spekuleret i at løse de sidste opgaver, da de sidste år gav flere point. Nogle er således ikke blevet færdige med opgaver inde i hæftet. Det er tidsspilde at bladre rundt, så derfor er det glimrende, hvis alle opgaver giver nogenlunde lige mange point.”

”God variation”, ”Gode alsidige tekster”, ”Gode opgaver med pænt layout”, ”Lang og god.”

”Virker fagligt krævende på 9.- klasse-niveau set i forhold til tidligere års læseprøver.”

”God og velvalgt, men måske lige i overkanten af elevernes forventede formåen i opgaverne 4 + 5.”

”Det var en opgave, der var skudt over mål. Alt for meget tolkning i forhold til tidligere år – det bevirkede også, at eleverne ikke kunne nå opgaven på de afsatte 30 minutter. Det er svært at læse de forskellige læsestrategier ind i prøven – skimning, nærlæsning m.m. – det er endvidere vanskeligt at forsvare, når man som ”erfaren” læser ikke engang mestrer opgaven.”

”Jeg havde ingen besvarelser med nul fejl! Det siger så sandelig noget om dette års niveau og opgavesammensætning.”

”Svær, men fair og rimelig angående opgavetyper. Måske skal vi alle lige vænne os til, at opgaverne kan være mere varierede og helhedsbetonede, end vi har set de foregående år.”

”Kun 2 ud af 449 elever opnåede karakteren 12. De to elever med topkarakter havde begge fejl i deres opgave. Det siger noget om prøvens sværhedsgrad – og ikke mindst opgavens omfang.

Prøven krævede en høj læsehastighed, og det gav problemer.

”I denne prøve ”skyggede” læsehastigheden og valget af læsestrategi efter min mening for læseforståelsen.”

”Eleverne bliver stadig primært prøvet i, hvor hurtigt de læser. Der er ikke tid til at reflektere over det læste.”

”Som helhed så prøven jo ud, som den plejer, men ingen tvivl om, at den forekom eleverne endnu sværere end ellers. Min absolut bedste læser, som ALTID har fået 12 i samtlige læseprøver, fortalte, at hun i år ”kun” nåede igennem to gange. Ud fra dette konkluderede hun, at prøven var sværere end vanligt.”

Opgavekommissionen i dansk læsning og retskrivning har udarbejdet prøven i læsning efter samme princip som de forrige år med samme længde, sværhedsgrad og lixtal. Opgavekommissionen er opmærksom på, at den type spørgsmål, hvor eleverne skal kombinere informationer i teksten, kan være vanskeligere at besvare end spørgsmål, hvor svaret direkte står i teksten. Her skal nærlæses. En anden mindre ændring er, at nogle af svarmulighederne er lidt længere end tidligere, hvilket kan være med til at øge tidspresset.

Tidligere har der været to parentesopgaver og tre multiple-choice-opgaver. Det er ændret til en parentesopgave og fire multiple-choice-opgaver, fordi denne sammensætning i højere grad måler elevens læseniveau. Nogle elever fandt det mere tidskrævende.

Det er en meget lang proces at lave en prøve. Den bliver særdeles grundigt gennemarbejdet og set igennem af mange. I læseprøven kan det være vanskeligt at ramme præcis den samme sværhedsgrad, men det kan så efterfølgende reguleres via justeringer i omsætningstabellen, hvilket netop har været tilfældet med den aktuelle prøve. For at ramme et ensartet niveau bliver spørgsmål med tilhørende svarmuligheder inddelt i tre kategorier efter sværhedsgrad, ligesom det er tilfældet med retskrivningsprøven. Endvidere bliver der fremover sat endnu flere personer på for at kvalitetssikre prøven. Bedst var det naturligvis, hvis prøverne kunne afprøves på elever, men det er jo i sagens natur ikke muligt. Prøverne skal være ukendte.

Samlet er prøven så omfangsrig, at eleverne skal kunne læse med stor sikkerhed og høj hastighed, for at alle opgaver kan besvares korrekt. Læseprøvens opgaver er udformet med stigende sværhedsgrad. Derfor forventes det ikke, at alle elever kan nå at løse samtlige opgaver.

På baggrund af de kommentarer, der er kommet til prøverne, arbejder opgavekommissionen med for eksempel at:

- give mere baggrundsviden om teksterne
- øge genregenkendeligheden ved at ændre på layout
- benytte tydeligere kildeangivelse, for eksempel ved en kort indledende beskrivelse.

Det skal også pointeres, at det er helt nødvendigt, at eleverne bliver systematisk undervist i læsning gennem hele deres skolegang. Eleverne bør opnå en ubesværet læsning med mindst 250 ord i minuttet. Både lærere og elever skal vide, at sikkerhed og hastighed skal fastholdes og udvikles kontinuerligt. Det kræver i høj grad fokus på læsning og læsestrategier – også i de ældste klasser. Dette bør ske i et samarbejde med de øvrige fags lærere. Læsning er en kompetence på tværs af fag. Faglærerne må tage del i at undervise i tilgange til det fagsprog, der er særligt for deres fagområde, og i at anvise fagrelevante læsestrategier.

Prøvens sammensætning

De enkelte opgaver hver for sig, teksttyperne og genrevalget er der tilfredshed med. Det er helheden, nogle af spørgsmålene og den samlede mængde tekst, der møder kritik.

”Teksttyperne var relevante, og balancen mellem dem god. Tilsammen var sværhedsgraden høj, blandt andet fordi eleverne ud over konkret forståelse også skulle demonstrere egentlig tolkning i tekst 2 og 4. Til gengæld var det godt at opgavesættet begyndte blidt. Der var et stort spring i sværhedsgrad fra tekst 1-3 til 4 og 5.”

”Svarmulighederne var alt for enslydende. Hvad hjælper det, at en elev kan skimme og oversigtslæse, når der skal nærlæses i petitesser for at få det rigtige svar?”

”Kun én understregningsopgave er for lidt. Flere af opgaverne er ikke entydige. Flere opgaver indebærer for megen fortolkning, og det er der ikke tid til.”

”Det er for svært med tre tekster, hvor alt skal læses, inden man kan besvare opgaverne, og kun en parentesopgave. Desuden er der for mange fælder i opgaverne, som ligner hinanden alt for meget, og eleverne har helt sikkert skullet bladre frem og tilbage for at finde det rigtige svar og ikke mindst huske det. Hvem kan for eksempel huske, hvad Ötzis sidste måltid bestod af (nr. 22), for slet ikke at snakke om, hvem det var, der lavede kartoffelsalat (nr. 32)?”

Layout

Der er lidt delte meninger om prøvens layout. Opgaverne skal stå klart, og eleverne skal ud fra layoutet kunne genkende genren og gerne få hjælp til at løse opgaverne. Flere mener og så, at eleverne skal bladre for meget rundt i opgavehæftet, især kan det være uhensigtsmæssigt at skulle skrive på venstresider, når læseteksterne står på højresider.

”Jeg synes, at prøven som helhed var fint opsat og virkede overskuelig. Farven lysegrøn var et fint valg som gennemgående farve.”

”Layoutet i sættet virker fint og overskueligt.”

”Layoutet i de lange tekster var meget tæt og kunne virke uigennemtrængeligt.”

En kommunal censor har bedt mig viderebringe en klage vedrørende farver i faktabokse – det er umådelig svært for en farveblind at skelne.

En del foreslår, at man adskiller læsetekst og spørgsmål, selvfølgelig med undtagelse af understregningsopgaven. De mener, at det vil gøre det mere overskueligt og mindre stressende for eleverne.

”Man kunne eventuelt arbejde med layout, så eleverne ikke skal bruge meget tid i de sidste opgaver til at bladre i siderne – det år med køreprøven, hvor teksten var vedlagt i en pjece – det var godt.”

Tekst 1: Register skal sikre trygt natteliv

Langt de fleste elever klarer den første opgave, hvor der skal skimmes eller punktlæses, rigtig godt. Det eneste spørgsmål, der virkelig giver problemer, er nr. 8. Opgaven lyder:

Færrest unge vender tilbage til kriminalitet, hvis de får:

- en ubetinget dom
- en advarsel
- en bøde
- et tiltalefrafald

Det rigtige svar er ”en advarsel”, men mange svarer en bøde, fordi de ser på sprayflasken i stedet for sprayskyen. Måske er dette spørgsmål lidt for spidsfindigt. Det kræver i hvert fald lidt mere end hurtig skimmelæsning.

”Tekst 1 klares godt af langt de fleste, fordi unge i dag er gode til at skimme, men der er rigtig mange fejl i besvarelsene, fordi det ikke umiddelbart er muligt at finde de korrekte svar ved at skimme. Det kræver en nærlæsning, hvilket nr. 8, ”en advarsel”, er et eksempel på. Der er ikke ret mange, der har det korrekte svar, fordi man ved skimming kommer frem til ”en bøde”. Det er ikke i orden. Opgaverne skal stilles, så de er mulige at besvare netop ved skimming.”

Men det er glædeligt at konstatere, at eleverne er gode til at aflæse tabeller.

”Succeshistorien i tekst 1 er den første og den anden opgave, som langt størstedelen har korrekt. Begge disse handler tankevækkende nok om at kunne aflæse en tabel.”

”Relevant tekst, eleverne er gode til at aflæse statistikker.”

”Denne opgave klarer mange udmærket. Det kan skyldes, at det er første opgave, og man derfor endnu ikke har for travlt. Det kan dog også skyldes, at artiklens tema har en personlig relevans for den enkelte elev, der derfor læser og forstår artiklen effektivt. Jeg hælder mest til denne sidste mulighed.”

Nogle finder layoutet lidt tungt og uoverskueligt og bemærker, at der er meget tekst, hvilket gør den tidskrævende for langsomme læsere. Ellers er der enighed om, at teksttypen er god.

”De havde vanskeligt ved at navigere rundt på de to sider. Der blev brugt alt for meget tid på denne opgave. Læsedelen var væsentlig længere, end den har været de foregående år.”

Tekst 2: Hesten Samson

Teksten er på 694 ord og har et lixtal på 30 (svarende til 5.-6. klasse). Der er ni spørgsmål til denne tekst, men flere distraktorer i spørgsmålene er valgt, så de kunne være mulige svar. Dette kræver, at eleverne læser hele teksten grundigt og ikke bare gætter på et sandsynligt svar. De fleste svar står direkte at læse i teksten, mens andre kræver en tolkning. Det gælder for eksempel spørgsmål 8, hvor eleven spørges:

Hvilket udsagn passer bedst til erindringen? Og vælger mellem følgende svar:

- Før motoren trak læsset
- Arbejdet på et teglværk
- Børnearbejde i gamle dage
- Hestens død gjorde dybt indtryk.

Alle svar kan sådan set passe til teksten, men læsning af teksten giver kun belæg for det sidste svar. Kommentarerne lyder:

”Spændende erindring. Over halvdelen laver opgaverne fejlfrie.”

”Er den opgave, som langt de fleste elever får læst og svaret på. Ikke altid det rigtige svar, men dog en opgave, hvor mange elever får svaret fornuftigt.”

”Teksten af Carl Nielsen har voldt flere problemer. Dette skyldes sikkert, at den trods sin enkelthed er meget malerisk og højtsvungen i sin stil. Derudover indeholder den ord, som mange sikkert ikke kender til, for eksempel: ”tørvegrav”, ”eder”, ”æltegraven” og ”halv snes tommer”. Jeg mener dog, at teksten har sin fulde berettigelse, da den gode læser vil kunne læse den og udlede betydningen af de svære ord ud fra konteksten. Dertil kommer, at teksten blot er på en enkelt side og derfor er overkommelig.”

Tekst 3: Fortidens iskolde vidne

Artiklen er på 896 ord og med en lix på 31 (svarende til 6. klasse). Efter teksten følger 11 spørgsmål, hvoraf de fleste drejer sig om at finde konkret information i teksten. I andre

opgaver skal eleverne kombinere flere informationer i teksten. Endelig skal de sammenfatte tekstens indhold i en korrekt udlægning af overskriften. Selve teksten er forholdsvis let, men kan virke lidt vanskelig i de opgaver, hvor eleverne skal kombinere flere informationer.

”Meget fin opgave.”

”God tekst med vægt på faglig læsning.”

”Indholdsmæssigt er opgaven god. Sværhedsgraden er også udmærket, og teksten indeholder ikke for komplicerede sætningskonstruktioner eller for svære ord.”

”I opgave 3 begynder det at gå galt. De gode læsere kan godt finde ud af teksten – men – hold da op, hvor var der også mange mærkelige svar i denne opgave. Måske er tidspresset begyndt hos eleverne?”

”Teksten kræver stor hukommelsesspændvidde, da spørgsmålene ikke kom i kronologisk rækkefølge.”

”Teksten er fin og letforståelig, men nogle af spørgsmålene, for eksempel 3 og 5, kræver megen nøje nærlæsning, da det kan forvirre, at flere ord bare byttes om i spørgsmålene. Nedsænker læsehastigheden meget.”

”Teksten er en sjov blanding af fakta og fiktion. Det gør spørgsmål 7 lidt tvetydigt. Journalisten fortæller levende om Ötzis sidste minutter, hvor man får at vide, hvordan han dør – altså dødsårsagen. ”Blodet væltede ud...” – her beskrives Ötzis sindstilstand ikke direkte, men man kan sagtens forestille sig, hvordan han måtte have haft det – og helbredstilstanden er allerede beskrevet tidligere i teksten. Men det er ikke journalistens udlægning, der ønskes svar på, men derimod hvad videnskabelige metoder kan fortælle om Ötzi. Mange elever svarede forkert i denne opgave.

Tekst 4: Lidt fred og ro

Lidt fred og ro er en nyskrevet novelle af forfatteren Katrine Marie Guldager. Teksten er på 1642 ord med lix på 25. Teksten er således forholdsvis let at læse – men er noget svære at forstå i forholdet mellem personerne. Eleverne skal anvende læsning mellem linjerne, hvilket fremgår af nogle af de 11 spørgsmål efter teksten. De skal blandt andet kunne give en lettere tolkning af fortælleren og tekstens tema (hvad drejer novellen sig om?).

Teksten giver en del elever problemer. Nogle har formentlig lidt under tidspresset, andre har haft lidt besvær med forståelsen. De meget identiske svarmuligheder tvinger eleverne til virkelig at nærlæse for at finde det rigtige svar, og det tager tid. En del elever gætter eller undlader at besvare opgaven.

”God tekst af en forfatter, der dog godt kan være lidt svær. Fraværet af en enkelt interessant begivenhed, men tematiseringen af det hverdagsagtige kan måske i alt sin simplicitet virke kompliceret for nogle.”

”Det er bestemt en god idé at lade helt moderne skønlitteratur indgå i prøven.”

”Hvis man leder efter hurtigt svar, bremses man allerede ved spørgsmål 1. Det rigtige svar – omkring 65 år – står der ikke direkte. Her skal eleverne virkelig gøre brug af logisk tænkning. Spørgsmål 4: Her er mange detaljer at holde styr på. Ellers er spørgsmålene gode, men det tog tid at besvare dem.”

”Der, hvor de fleste svarer rigtigt, er i spørgsmål 10 og 11. Disse opgaver er anderledes, fordi de er baseret på elevens tolkning og IKKE på elevens evne til at finde en bestemt sætning i teksten. Netop i denne type spørgsmål demonstrerer eleven, at han (M/K) har forstået den læste tekst, hvilket netop må være det, vi tilstræber at lære vores elever og derfor skal prøve dem i.”

Tekst 5: Regnedyr

Den sidste tekst er en populærvidenskabelig artikel fra Weekendavisen af Mikkel Willum Johansen. Den har voldt mange elever problemer. Det er ikke længden (1.406 ord), der er

problemet, men tekstens sværhedsgrad. Dens lixtal er på 40, hvilket svarer til en middelsvær tekst, og det er helt i tråd med konceptet for prøven i læsning, at den afsluttes med en tekst, der af mange vil opleves som svær. Lix-faktorerne (lange ord og lange sætninger) gør teksten svær. Desuden bruges ord og udtryk, som af mange elever vil opleves som svære (for eksempel visuel addition, nuanceret forståelse, indre akkumulator, avanceret).

Den populærvidenskabelige artikel redegør for en række forsøg med dyrs regnefærdighed og sammenligner disse med menneskers. Emnet er sikkert helt nyt for de fleste elever, hvilket er et bevidst valg. Opgaverne optræder inde i teksten (parentesopgaver). Det giver den fordel, at de elever, der ikke bliver færdige, alligevel får point for de parenteser, de når at læse sig igennem.

”De elever, der nåede opgave 5, fik faktisk lavet et fint resultat her. Men de er selvfølgelig også de elever, som er gode læsere. En del elever får understreget nogle ord i håb om, at de rammer rigtigt på nogle af ordene – hvilket de som oftest ikke gør.”

”Tiden har, for de fleste elever, været udløbet, da de nåede denne opgave. Derfor har mange enten gættet eller undladt at besvare den.”

”Sværhedsgraden var høj i denne opgave, og mange ord komplicerede. Jeg tror for eksempel ikke, at mange ville kunne forklare betydningen af følgende sætning: ”de to gruppers anlæg for visuel addition”. Nu var opgaven også bundet op på at tyde de enkelte små betydningsdele og ud fra konteksten placere det rigtige ord, og det behøver man måske ikke at forstå den overordnede helhed for at kunne gøre.”

”Noget kunne dog tyde på, at der ved den sidste markeringsmulighed, ”til fælles med”, har optrådt en layoutmæssig finurlighed. Usandsynlig mange af dem, der tydeligvis har afgivet tilfældige besvarelser i denne opgave, har netop denne rigtig. Det får mig til at tro, at ”til fælles med” er placeret således, at det er den, øjet først møder i sin søgen efter parenteser på siden. Pudsigt er det dog.”

”Indholdet er fjernt fra elevernes univers – tosprogede elever stod af.”

”Ganske få elever når teksten, og i mit univers er det altså for få elever. Noget er galt! Enten er teksterne for svære, eller også er undervisningen i læsestrategier i folkeskolen ikke god nok.”

”Ok tekst. Denne tekst er der mange, der ikke har nået at begynde på/lave færdig. Mange har øjensynligt svært ved det med at skulle vurdere, hvilket ord der passer bedst både sprogligt og meningsdannende ind i den øvrige tekst.”

Konklusion

Ingen tvivl om årets læseprøve. Den har givet eleverne udfordringer til strengen, men den har også vist, hvor vigtigt det er at undervise eleverne i at læse sikkert og hurtigt med forståelse og indlevelse (Fælles Mål 2009).

”Alt i alt – og som vi er blevet vænnet til – spændende, læseværdige tekster.”

”Der bør øjensynligt i endnu højere grad sættes ind på at lære eleverne at bruge forskellige læsestrategier og generelt at gøre dem i stand til at læse hurtigere, end de gør. Specielt skal de ”samvittighedsfulde” piger lære at forstå, hvad læseprøven kræver af dem, og måske i højere grad, hvad den ikke kræver af dem, og hvad det vil være dumt at bruge tid på.”

”Jeg stiller spørgsmål til formålet med så svær en prøve. Jeg vil meget gerne stille store krav til eleverne, også til de dygtigste, men hvorfor skal tiden være så presset. Det bliver jo så overfladisk læsning og ikke spor dybdegående.”

”Opgaverne og teksterne er ganske gode, men det er ikke nok med den halve time, eleverne har til rådighed, når de faktisk skal dybere ned i samtlige tekster.”

”Jeg har indtryk af, at spørgsmålene til den sidste opgave var udformet, så det var ret nemt at svare rigtigt, hvis man nåede at læse den. Det er i grunden okay, så de rigtig gode læsere også får vist, hvad de kan, men der var alt for mange, der ikke nåede dertil i år.”

”Læseprøven tilgodeser hurtige læsere. Grundige og langsomme læsere når ikke alle tekster.”

”Man kunne føle sig fristet til at mene, at en del/mange klasser ikke bliver undervist i læsning i udskolingen.”

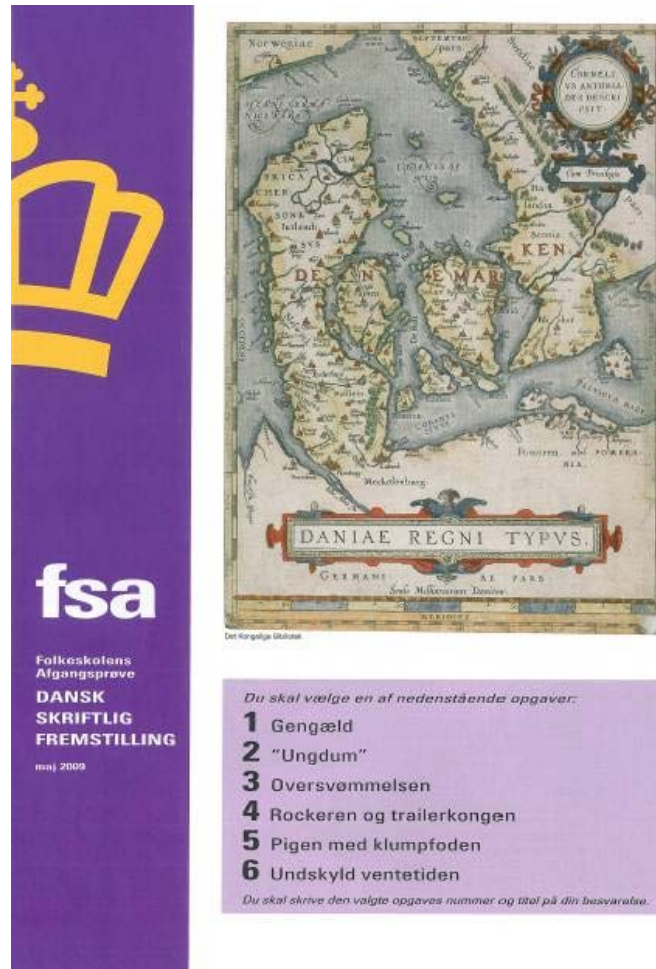
”Det er lidt interessant at se, at der i mange klasser er en stor bund, men også elever, der får 10. Det har altså været muligt at løse prøven til en høj karakter, hvis eleven var fagligt god nok. Ligeledes har der været klasser som generelt har været meget dårlige (manglende undervisning??).”

”Giv eleverne mere tid, eller gør tekstmængden mindre. Stram til gengæld omsætningstabellen op, så det stadig kræver en del at opnå en høj karakter. Giv eleverne en chance for at udføre deres arbejde ordentligt.”

”Fint med udfordringer. Prøven var svær, men der blev kompenseret for det ved karaktergivningen.”

”Det er godt, at vi har fået læseprøven. Jeg håber bare ikke, den har fundet sin endelige form.”

Skriftlig fremstilling

Opgavesættet generelt

Som altid er der variation i de tilbagemeldinger, som censorer og lærere indsender til os. Om FSA-sættet som helhed er her et udvalg:

"Fint sæt, der i forhold til genrebevidsthed og indlevelse giver et godt udgangspunkt for besvarelser, der afspejler den daglige undervisning i såvel mundtlige som skriftlige discipliner."

"Fagligt i overkanten. Det virker efterhånden, som om folkeskolen skal uddanne eleverne til at være små journalister, essayister, klummeskrivere etc. Mange elever kan egentlig godt skrive, men falder lidt igennem på grund af helt eller delvist manglende genrekendskab."

”Sættet efterspørger på udmærket måde kravene til prøven. Varierede opgaver, hvor der burde være noget for enhver smag.”

”Overvægt af sagprosa.”

”Godt, varieret sæt i år med mange konkrete krav til besvarelsene. Flot ”kanontekst”. Det højner niveauet.”

”Sættet kræver et præcist genrekendskab, det er godt. Opgaverne stiller præcise krav til besvarelsen. Gode velvalgte opgaver. Det bedste opgavesæt, jeg har set i mange år.”

Prøvekravene til prøven i skriftlig fremstilling siger, at eleven skal kunne:

- forholde sig analytisk og reflekterende til tekster og andre udtryk fra forskelligartede medier
- styre skriveprocessen fra idé til færdig tekst
- udtrykke sig i en sammenhængende og disponeret form
- skrive forståeligt, klart og varieret i en form, der passer til genre og situation
- udvikle og udvide ordforråd og begrebsverden
- vise indsigt i sprogets spændvidde fra hverdagsprog til kunstneriske udtryksformer
- beherske et sikkert sprog med korrekt stavning
- kunne læse korrektur på egne tekster
- anvende forskellige genrer, stilarter og de vigtigste regler for sprogrigtighed
- anvende forskellige genrer, fremstillingsformer, fortælleteknikker og virkemidler
- layoute tekster, så det fremmer kommunikationen og vidner om æstetisk bevidsthed.

Ser man på disse prøvekrav, er der tydelig dokumentation for den måde, opgaverne er formuleret på. Eleverne skal kunne vise deres færdigheder og kundskaber i forhold til for eksempel genrekendskab, sproglig sikkerhed, retskrivning og tegnsætning, disponering og layout.

Fra nogle censorer lyder der kritik af genrekravene – både i forhold til omfanget og til sværhedsgraden. Dette er naturligvis med i opgavekommissionens fremadrettede arbejde med opgaveudvikling, men det overordnede sigte er at udfordre de faglige mål, som eleverne er blevet stillet over for i undervisningen.

På forsiden af opgavesættet er der nu tydeligt formuleret:

Du skal skrive den valgte opgaves nummer og titel på din besvarelse.

Dette skal være med til at sikre, at det tydeligt fremgår, hvilken besvarelse man kan forvente, og det er især et forsøg på at eliminere den usikkerhed, der ofte er opstået, når elever blot er gået i gang med at skrive uden titel eller nummer på opgaven.

De enkelte opgaver

Opgaverne er formuleret ud fra prøvekravene – først og fremmest med det sigte, at der er forskellige typer, genrer, sværhedsgrader og interessefelter. Kort og godt – så alsidige som muligt! Alligevel sker det næste hvert år, at nogle af opgaverne vælges af mange flere elever end andre.

”Det er bemærkelsesværdigt, at de fleste elever skriver opgave 1 eller 6, formentlig fordi de er tekstfattige. Det er synd. Måske har eleverne svært ved at disponere de tre en halv time og tror ikke, at de kan nå at læse de længere tekster ordentligt igennem. Fra en enkelt skole var afleveringstidspunkterne angivet, og de viste, at mange elever anså sig for færdige efter et par timer.”

Opgave 1. Gengæld

Valgt af 32,5 % af eleverne.

””Realistisk novelle” blev ofte overset – mange besvarelser blev til dyrefabler i særdeles fantasifulde afskygninger. Billedet hjalp ikke synderligt eleverne – måske ikke så inspirerede et valg.”

”Talende dyr: Heste, kaniner, rotter, pingviner, kameler, slanger og edderkopper er hovedfigurerne i de fleste af novellerne.”

”Det var tilsyneladende ikke forstået, at de skulle skrive en realistisk novelle. Så opfordring er vel til lærerne, at få lært eleverne at læse opgaven tydeligt inden, de skriver.”

”Ak ja, der er læst om rigtig mange talende dyr og hævngherrige figurer. Og måske var opgaveformuleringen svær. I hvert fald påpeger nogle censorer, at den var kompleks, og at faktaboksen om en fabel kunne virke mere vildledende end vejledende. Sådan var den naturligvis ikke tænkt, men signalet kunne opfattes uklart.”

Opgaveformuleringen ”Skriv en realistisk novelle, der foregår i vore dage” burde dog være klar for elever, der har arbejdet efter Fælles Mål gennem deres skoleforløb. Og det må endnu engang understreges, at træning i at læse opgaveformuleringerne er en vigtig del af forberedelsen til den skriftlige prøve. I det hele taget skal eleverne lære at bruge tid på at overveje, om de har forstået opgaven korrekt, inden de går i gang med at skrive. Det kan måske give anledning til også at overveje, om opgaven overhovedet passer til dem. Naturligvis kan abstraktionsniveauet i såvel opgave som oplæg altid diskuteres, og dette citat giver anledning til fremtidige overvejelser:

”Opgaveformuleringen hører efter min bedste overbevisning hjemme på det gymnasiale niveau. ”Udgangspunktet for handlingen i din novelle skal være fablens morale.” – Stort set alle elever fra mellemtrinnet og opefter ved, at fabler afslutningsvis indeholder en morale. Nu angribes genren ”bagvendt” og skal tilmed transformeres over i en ny genre. Og undervejs bliver eleverne konfronteret med selve genren, en yderst relevant illustration og en genredefinition. Dernæst skal der formuleres en nutidig, realistisk novelle, hvor udgangspunktet...! Cirka fire femtedele af mine elever havde ikke nærlæst/forstået opgaveformuleringen og forblev derfor tro mod fabeloplægget. Og kun i enkelte tilfælde var der tale om det korrekte udgangspunkt for det beskrevne handlingsforløb. Bestemt et noget diskutabelt stillemne!”

I tidligere opgaver har det givet gode besvarelser, når der skulle omskrives fra en genre til en anden. Det er både en binding, en sikkerhed og en åbning. Mest af alt må det gentages, at eleverne skal ned i opgaveformuleringen, før de skriver.

En del censorer var usikre på, hvorledes de skulle bedømme de lidt skæve besvarelser af denne opgave. Mange elever havde skrevet en novelle, og en del også gode noveller, men ofte var de ikke realistiske – og foregik slet ikke i vore dage. Andre havde skrevet historier, der nok indeholdt realistiske træk, men savnede en tydelig novellestruktur.

Bedømmelsen skal ske ud fra en helhedsvurdering, og derfor må man se på de enkelte punkter i vurderingskriterierne – og så beslutte, hvilke der er opfyldt eller ikke opfyldt. Ud fra dette må man beslutte sin karakter. Dog må det understreges, at kriteriet om, at ”besvarelsen er dækkende i forhold til opgaveformuleringen”, vejer tungt. Og har man skrevet i en helt anden retning end en realistisk novelle, kan det ikke give topkarakter.

Knap 11 % har fået karaktererne 10 eller 12 for denne opgave, mens 34 % har fået karaktererne $\div 3$, 00 eller 02.

Opgave 2. ”Ungdum”

Valgt af 12 % af eleverne

”Man er ikke bange for at gå i dialog med Bauerlein, og flere mestrer argumentationskunsten, som for eksempel denne udtalelse: ”Vi læser måske ikke bøger, det er ikke, fordi vi ikke kan, men I giver os altid et eller andet fra oldtiden, hvor siderne er helt gule og klamme.”

”Godt og provokerende oplæg. Desværre forstår ikke mange elever alt, hvad der skrives i artiklen. Det havde for eksempel været interessant, hvis en elev havde forstået, hvad det betyder at udveksle sladder i et ”horisontalt fællesskab”. Opgaven gav den meget dygtige elev mulighed for at folde sig ud.”

Genren debatindlæg bør være kendt for eleverne. Opinionsgenrerne, kommentar, læserbrev, debatindlæg og leder må optræde i arbejdet med avisens genrer. Mange klasser har arbejdet med ”Skriv til avisen”, andre har haft sagprosaarbejde på dagsordenen i andre faglige forløb. I dette arbejde med de ikke-fiktive genrer må eleverne lære om forskellene mellem informationsgenrerne og opinionsgenrerne. De må lære, hvorledes man anvender oplæg-

gets indhold eller dele af det som afsæt for sin kommentar i henholdsvis et læserbrev, en leder, en kommentar og et debatindlæg.

”Opgave 2 har afsæt i en anden forståelse af unge end den danske. Danske unge opdrages til at kunne tage vare på sig selv, og det er ud fra denne opfattelse, eleverne svarer på artiklen. Det er ikke umiddelbart sammenligneligt med en amerikansk opdragelse/forståelse, og det er måske medvirkende til, at de elever, der har valgt denne opgave, har følt sig meget provokerede af påstandene i artiklen.”

I nogle af elevbesvarelsene – de få – er der en opmærksomhed på denne kulturforskel, men de fleste skriver lige ud ad landevejen – uden at reflektere synderligt over de forskellige baggrunde. Og som en censor skriver:

”Kommentar og debat fortabte sig desværre ofte i elevernes iver for at fortælle om deres brug af Facebook.”

Dog har mange formået at skrive et debatindlæg med både fokus og bid – og 21,5 % af eleverne har opnået 10 eller 12 i denne opgave.

Opgaven gav den meget dygtige elev mulighed for at folde sig ud.

Opgave 3. Oversvømmelsen

Valgt af 15,4 % af eleverne

Reportagen er også en svær genre, men de fleste rammer noget, der ligner.

”En enkelt dag blev ofte til flere dage, og en oversvømmelse blev fejlagtigt opfattet som en katastrofal ildebrand eller en altødelæggende tsunami.”

Opgaveformuleringen i denne opgave præciserede kravene eksplicit:

Skriv en reportage til en avis.

Reportagen skal handle om en dag, hvor et kraftigt regnskyl sætter en by under vand.

Du skal give din reportage en rubrik, og billedet skal kunne illustrere din reportage.

Alligevel sker der det, at en del elever flytter fokus for deres besvarelse til et andet sted, til en anden situation end en oversvømmelse eller lader det strække sig over flere dage. Nogle besvarelser minder mere om en ferieberetning end en reportage.

Hvis noget af ovenstående er tilfældet, er besvarelsen ikke dækkende for opgaveformuleringen.

Reportagen er muligvis en svær genre, men dog ikke ny i prøvesammenhæng, og den bør lige som de andre ikke-fiktive genrer indgå i undervisningen og arbejdet med avisens genrer. Hvis eleverne ikke er bekendte med genrekravene og med fagudtrykkene, har de andre muligheder for at vælge en opgave.

”Reportagegenren er jo først og fremmest reporterens øjenvidneskildring på stedet. Præget af hele sanseapparatets indtryksstrøm. Og der var en del usikkerhed at spore med hensyn til denne genredefinition. Denne usikkerhed omfattede også layoutet.”

64 % af de elever, der har besvaret denne opgave, har fået karakteren 4, og det giver selvfølgelig stof til eftertanke i forhold til undervisningen i netop denne genre. Derfor følger her en kort definition af genren:

Krav til en reportage/Genrebeskrivelse af en reportage

Reportagen tager læseren med ud i virkeligheden og viser verden. Reportagen beskriver et sted, en hændelse eller begivenhed, for eksempel den lokale cafe, en demonstration, koncert eller en oversvømmelse.

Skribenten er ”en flue på væggen”, der iagttager, sanser og beskriver alt. Det kan være lugte, lyde, farver, lys og stemninger, der formidles. De levende beskrivelser af steder og begivenheder spiller en central rolle i reportagen, og læseren skal have fornemmelsen af miljø og hændelser, for eksempel ved at beskrivelserne er præcise og detaljerede.

Den objektive og skjulte fortæller er at foretrække, med andre ord skal jeg-fortælleren undgås.

I stedet er forskellige udtalelser/citater fra øjenvidner til begivenheden vigtige at inddrage for at formidle selve oplevelsen af begivenheden/hændelsen/stedet.

Den gode reportage rummer også faktuelle informationer om stedet/hændelsen/begivenheden, for eksempel hvor, hvem, hvad, hvornår?

Skrivetricks:

- Beskriv detaljen.
- Vær meget konkretiserende.
- Anslaget/indledningens første sætning skal fange.
- Brug aktive verber og gerne i nutid
- Lav en sammenhæng mellem start og slut.

(Af Charlotte Rytter, medlem af opgavekommissionen for dansk, skriftlig fremstilling)

Opgave 4. Rockeren og trailerkongen

Valg af 5,2 % af eleverne

Blandt censorerne har især to ting været bemærket: Om eleverne kender genren klumme, og om en besvarelse af samme længde som oplægget kan siges at være fyldig nok.

”Genren klumme er ikke kendt af mange. Godt med endnu en opgave, der giver mulighed for at udtrykke egne refleksioner. Eleverne er blevet bedre til at skrive essays og en opgave-type, der opfordrer til noget lignende er god at have i opgavesættet.

”Klumme? Er denne genre kendt? Er oplæggets længde eksemplarisk – set i forhold til prøvens varighed – tre en halv time?”

Der har tidligere optrådt eksempler på klummer i opgavesættene, men ikke som et skrivekrav. Dog må det forventes, at eleverne fra undervisningen er bekendte med genren – og desuden var der en skabelon at læne sig op ad i oplægget. Alligevel bør det selvfølgelig overvejes, hvorfor så få valgte denne besvarelse. Det er formodentlig et udtryk for usikkerhed over for genren, og måske også metaniveauet – at reflektere over ”at blive frarøvet sine fedeste fordomme”.

Om længden på oplægget kan betegnes som eksemplarisk – og tages som en rettesnor for eleverne, er der ikke et entydigt svar på. Umiddelbart vil det være en meget kort besvarelse. Den kan være god, hvis den er sprogligt skarp og gennemtænkt, både hvad disponering og indhold angår, men langt de fleste elever bør skrive længere for at få udfoldet deres refleksioner over et givet emne – også i genren klumme. Kravet om disponering og fylde handler netop om at kunne strukturere, vælge og udfolde indholdet på en varieret og veldisponeret måde.

”En god opgave, men få besvarelser – til gengæld de bedste”.

Krav til en klumme/ Genrebeskrivelse af en klumme

Klummen er en holdningspræget, personlig skildring af en oplevelse eller en følelse, som bredes ud og gøres interessant og oplysende for andre end skribenten selv.

Klummen må ikke forveksles med et læserbrev, hvor skribenten bare klager eller brokker sig over et specifikt problem eller emne.

I klummen bliver læseren lidt klogere og får øjnene op for andre holdninger, perspektiver og sider af tilværelsen.

En klumme tager ofte udgangspunkt i en personlig oplevelse fra den virkelige verden.

Der må ikke digtes i en klumme, alt skal være sandt.

Klummen indeholder ikke citater.

(Af Charlotte Rytter, medlem af opgavekommissionen for dansk, skriftlig fremstilling)

Opgave 5. Pigen med klumpfoden

Valgt af 6,5 % af eleverne

”Stor sværhedsgrad, men i modsætning til emne nr. 1 finder jeg det absolut passende til en afgangsprøve.”

”En god opgave – for de dygtige elever, der kan gennemskue synsvinkelskift og det historiske, der fordrer en anden måde at være ung på end i dag. Nogle elever har dog været af den

opfattelse, at Henrik Pontoppidan var en ”gammel gris” (han havde (spadsere)stok og var derfor dårligt gående, læs: gammel, og desuden antastede han en ung pige, hvilket er blevet opfattet som meget upassende.

Men der var også perler imellem, hvor eleven virkelig fangede tiden godt og anvendte et sprog, der ramte plet.”

Henrik Pontoppidan er en af forfatterne i Dansk litteraturs kanon, og hans navn bør være elever i 9. klasse bekendt. De bør også være i stand til at aflæse de ekstra oplysninger, som ud over selve dagbogsteksten er at finde i oplægget. For eksempel dateringen af oplægget og Henrik Pontoppidans fødsels- og dødsår.

Nogle lærere og censorer sætter et lighedstegn mellem meget tekst og svær opgave, og det er meget uheldigt – især hvis det formidles videre til eleverne. Ganske vist vil det tage tid for nogle elever at læse teksten – og de har måske behov for at understrege eller tage stikord ud undervejs i deres læsning, men til gengæld får de så rigtig meget hjælp til indholdet i deres videre skrivning.

Dette bør man lære eleverne – svage såvel som stærke. At bruge det råmateriale, som et tekstoplæg giver, i stedet for at satse på at skabe et indhold ud af den mere eller mindre blå luft.

”Jeg synes, dette var den bedste opgave. Opgaven burde være valgt af flere skrive-svage elever, da de får meget forærende med oplægget – eleven skal ikke digte så meget i forhold til en novelle, hvor kun moralen er givet på forhånd. Problemet kan selvfølgelig være, at de fagligt svage har svært ved at læse og forstå teksten. Men den giver ellers en ordentlig håndsækning, hvor man ”let” kunne få skrevet en opgave til en pæn karakter på trods af faglige vanskeligheder. Genren er kendt, og at der både bruges ”dagbog” og ”erindring” i opgaveforlægget gør genrekravet præcist.”

23 % af eleverne har i denne opgave fået 10 og 12, og kun 14 % har fået 02. Det kan selvfølgelig skyldes, at det er de dygtigste elever, der har valgt denne opgave, men det kan også hænge sammen med, at det er svært at gå helt galt i byen.

Dog indeholdt flere besvarelser passager, hvor den unge pige sms’ede til sin søster eller en veninde, og hvor klumpfoden var noget ganske andet end et fysisk handicap. I nogle besva-

relser strakte den unge piges liv sig også kun til en dag eller to efter mødet – og derfor blev beskrivelsen af mødets betydning noget tynd – eller ikke eksisterende. Disse ”skavanker” i besvarelsene er naturligvis belastende for vurderingen af dem.

Opgave 6. Undskyld ventetiden

Valgt af 28,4 % af eleverne

”Et rigtigt godt oplæg. Og det kan nok engang konstateres, at nogle klasser har fået grundig undervisning i denne eksklusive genres karakteristika.

Begrebet tid er – ikke uventet – en væsentlig del af dagligdagens store udfordringer, for ”ofte løber tiden om hjørner med os, og nu ’et bliver løbet over ende af tiden, hvis ikke vi tør stoppe op og fastholde dette særlige øjeblik!’”

”Mange gode besvarelser, som genre-mæssigt dog er diskutabel essays.”

”Opgaven valgt af rigtig mange. Desværre reflekteres der meget lidt over oplægget, hvis det overhovedet blev brugt. Mange elever valgte selv at definere indhold, der lå langt fra oplægget.”

Også i år er der delte meninger om elevernes formåen udi essayskrivningen. Mange censorer skriver dog, at her har eleverne været i stand til at reflektere – både generelt og i forhold til deres egen opfattelse af ventetid. Desværre har ikke alle fået alle dele af opgaven med: ”Skriv et essay om tid og ventetid. I dit essay skal du blandt andet reflektere over teksten herunder.”

Problemet er, at en del elever kun skriver om ventetid – og ikke om tid generelt. Andre hopper meget hurtigt over oplægget og skriver alene om deres egne oplevelser med at vente. Og så bliver det oftest mere en beretning end et essay, som netop er kendetegnet ved refleksionen – det eftertænksomme og funderende.

Det er her, vurderingskriterierne kommer i spil. Er opgaven besvaret i overensstemmelse med kravene, og er genrebevidstheden tydelig? Naturligvis kan en del elever godt magte

refleksionen og de essayistiske træk, men ikke et sprog og en tegnsætning, der berettiger til en topkarakter.

”Essayet er til gengæld repræsenteret på en fin måde, som viser, at der er undervist i genren, og at eleverne magter den.”

Knap 60 % af besvarelserne har fået karakteren 7 og derover, og det må under alle omstændigheder ses som en positiv indikator på, at en stor andel af eleverne har formået at udfylde opgaven, både hvad angår indhold og genre.

”Den genre alle elever kan. Med et emne alle kan skrive om. Det er godt, at I sætter sådan en opgave ind, for der kommer mange gode besvarelser skrevet med hjertet! En skrev blandt andet om ”at bruge sin tid forkert, så man glemmer veninderne”.”

”Men alle har sandelig oplevet ventetid; her et par friske meldinger: ”At vente på skadestuen mens lægerne går rundt og flirter med de pæne sygeplejersker og prøver at imponere dem med nogle latterlige latinske udtryk, hvilket er totalt unødvendigt i dagligdagen.” eller ”Der er også altid en gammel dame med rollator, der ender med at gå foran én ned ad den længste og smalleste gang i hele Storkøbenhavn”.”

Elevernes genreforståelse

Der er allerede under omtalen af de enkelte opgaver skrevet en del om elevernes kendskab og beredskab i forhold til de forskellige genrer. Det er dog fortsat et af de meget væsentlige omdrejningspunkter for at magte og styre skriveprocessen, og det må fortsat ofres stor opmærksomhed i undervisningen. Når man som elev føler sig sikker i forhold til genrerne krav og karakteristika, bliver det lettere og mere overskueligt at se med præcise og kritiske øjne på teksten. Og dette gælder både indhold, form, sprog og layout.

”Generelt er elevernes genreforståelse ikke i orden. Men at elever skal have styr på reportagen, nyhedsartiklen og klummen, og de genrekrav, de stiller, er for meget for langt. Genrekoderne for de mange genrer, som kunne være repræsenteret i sættet, kan de fleste elever ikke bare have present.”

I Fælles Mål for dansk lyder tre af slutmålene, at eleven skal kunne:

- afpasse læsemåde efter formål, genre og medie (det skrevne sprog – læse)
- skrive forståeligt, klart og varieret i en form, der passer til genre og situation (det skrevne sprog – skrive)
- karakterisere og anvende forskellige genrer, stilarter og de vigtigste regler for sprogrigtighed (sprog, litteratur og kommunikation).

Genrekendskabet og genreberedskabet er centralt – ikke kun i forhold til det at skulle skrive, men i nok så høj grad i forhold til læseberedskabet og den analytiske og fortolkende tilgang til tekster og andre udtryksformer.

For at eleverne skal tilegne sig overblikket, må genrearbejdet gå hånd i hånd med de store danskfaglige områder, jf. de centrale kundskabs- og færdighedsområder.

”Essay- og novellegenren synes på plads og som sådan også debatindlæg, der dog for nogle elever tippede over til nyhedsartikel. Reportage, klumme og erindring virkede for mange elever ubekendte.”

”Vi må som lærere indføre dagligdagsøvelser med overskriften: Iagttagelse og fordybelse før handling.”

Dette citat kan anvendes som afsæt for en opfordring til, at man lærer eleverne at forholde sig både grundigt og kritisk til opgavernes ordlyd og krav. Desværre kan man have en fornemmelse af, at mange slet ikke læser og overvejer alle opgaver, før de påbegynder deres skrivning. Nogle søger blot efter en fiktionsopgave og forholder sig ikke til kravene, andre søger efter den opgave, hvor der ikke skal læses, og det giver ofte bagslag, fordi det så også bliver sværere at formulere sit indhold og give det fylde.

”Lærerne har lært at undervise i essay, næste opgave er at undervise i avisens genrer, så eleverne kender avisens forskellige genrer.”

”Dansk lærere er ganske afgjort yderst kompetente undervisere; men et kort repetitionskursus i genreskrivning umiddelbart før de skriftlige afgangsprøver ville måske (?) være en rigtig god ”genopfrisker”!”

Samtalerunde

Fra og med skoleåret 2009-2010, og som det er beskrevet i bekendtgørelse 749, bliver det muligt at indlede prøven i skriftlig fremstilling på FSA-niveau med en samtale i grupper. Samtalen kan vare i op til 30 minutter, og tiden skal være fælles for alle deltagere.

1.12. Prøven kan indledes med en samtalerunde af maksimalt 30 minutters varighed af den samlede prøvetid på 3½ time. Samtalerunden foregår i på forhånd aftalte grupper på 2-4 elever. Under samtalen kan eleverne drøfte opgavernes ordlyd, krav, genrer, forståelse af tekst, særlige ord og udtryk, idéer til layout m.v. Eleverne må tage notater, som kan anvendes i den efterfølgende individuelle skrivning.

1.13. Efter gruppesamtalen går eleverne til deres individuelle arbejdspladser og udfærdiger deres besvarelser.

1.14. Skolen skal på forhånd fastlægge samtalerundens varighed, som skal være fælles for alle deltagende elever.

1.15. Eleverne vælger senest en uge inden første skriftlige prøvedag, om de ønsker at deltage i samtalerunden. Samtalerunden er valgfri for den enkelte elev.

(Uddrag fra Bilag 1 i Bekendtgørelse 749 af 13. juli 2009)

Indførelsen af denne mulighed, som er frivillig for eleverne, er en imødekommelse af et ønske om at videreføre arbejdsvaner fra dagligdagen, hvor man, inden man går i gang med at skrive, deler og drøfter muligheder for indhold, ideer til form, krav til genre, layout etc.

Samtalerunden foregår i mindre grupper, typisk tre eller fire elever, og disse grupper er sammensat på forhånd – gerne ud fra overvejelser over, hvorledes eleverne kan supplere,

støtte og udfordre hinanden. Undervejs i samtalen må eleverne tage personlige notater, og disse notater må medbringes og anvendes, når de går til deres individuelle skriveplads.

Sproget i besvarelserne

Vurderingskriterierne for det sproglige deles i to. Dels om sproget er forståeligt, klart og varieret, og om der er sikkerhed i retskrivning og tegnsætning.

Dette års censortilbagemeldinger adskiller sig på dette område ikke meget fra de tidligere års. Der er fortsat usikkerhed at spore, og der er ringe selvkritik hos eleverne i forhold til at uddydde fejl og redigere i teksten, så for eksempel gentagelser og pleonasmer undgås.

Pleonasmer er udtryk, der indeholder et eller flere overflødige ord.

”Der er stor variation i besvarelserne, men det generelle indtryk er, at der ikke arbejdes nok med det sproglige udtryk i undervisningen.”

”Ikke nær så varieret i år som sidste år. Der var lidt langt mellem de gode skriftlige fremstillinger.”

”Sproget er generelt ”talenært” både i ordvalg og syntaks.”

Som sagt en del gentagelser, og desværre er det ganske ofte den manglende sproglige formåen og selvkritik, der ”trækker” ned i vurderingen.

Eleven skal kunne beherske et sikkert sprog med korrekt stavning og kunne læse korrektur på egne og andres tekster (Fælles Mål 2009, Det skrevne sprog, skrive).

Dette mål må siges at være endog meget vigtigt for elevernes præstationer i skriftlig fremstilling, og der må trænes i denne disciplin. I undervisningen må man præsentere mange korrekturopgaver. Både af rent formel sproglig art (stavning og tegnsætning) og i forhold til klarhed og variation. Lad eleverne skrive små ”umulige” afsnit om. Ikke store uoverkommelige opgaver, men mindre dele af tekster, der således bliver mere læseværdige efter en tur i elevernes sprogvidemaskine.

”Sproglig opmærksomhed/-bevidsthed ses hos enkelte klasser, afspejler undervisning i ”at folde sproget ud”: sproglig variation, anvendelse af adjektiver, sansende beskrivelser, skrift- og talesprog.”

”Mange af besvarelsene har stået og faldet med i den fælles bedømmelse om sproget var søgt eller udsøgt.”

”Sproglige fejl er der altid, men arbejdet med sproglig opmærksom på de ældste klassetrin må ikke glemmes – hvilket harmonerer med de nye Fælles Mål 2009, hvor ord- og begrebsforråd er vigtige.

Eksempler:

Hvad er ”en dårlig skyldfølelse”?

”Jeg arbejder selv i en bager og på et pizzeria”. (Valg af forholdsord er også interessant at undersøge).

”Ventetid ser man mere og mere ofte”. (Pleonasmer skal der måske også arbejdes med?).”

”I dette års ”stak” har der været bedre tegnsætning end tidligere, og selv retskrivningen er bedre.”

”Retskrivningen er svingende, men stort set ingen elever mestrer tegnsætningen. Det er bekymrende.”

”Tegnsætningen mangler hos mange noget i at være perfekt. Men kun få steder er mangelfuld tegnsætning meningsforstyrrende.”

”En tendens til, at kommaer har afløst punktum, og i det hele taget stor usikkerhed i tegnsætning.”

Censor Henrik Vejen har skrevet følgende afsnit om problemerne med den usikre tegnsætning:

Komma er adskillestegn mellem helsætninger

Der er en udpræget tendens til, at punktum i stigende grad bliver erstattet af komma. Herom siger Retskrivningsordbogen: "Det er normalt punktum, der bruges til at adskille helsætninger, men ofte hører to eller flere helsætninger så tæt sammen, at det er tilstrækkeligt at adskille dem med komma."

Retskrivningsordbogen kommer blandt andet med dette eksempel på to helsætninger, der hænger tæt sammen, og som derfor kan adskilles med et komma: "Hun var højt kvalificeret, og da vi i forvejen har få kvindelige kranførere, gav vi hende jobbet."

Tendensen har været der i flere år. Det kan give en smule problemer for læseren. Prøv at læse følgende konstruerede sætning, der dog kunne stamme fra opgave 6 i FS10, Det betød skolen:

"Vi lavede altid en masse fis, når ... "

I første omgang tror læseren, at "når" er signalordet for en ledsætning, der har tilknytning til den foranstående helsætningsstamme, for eksempel "Vi lavede altid en masse fis, når vi havde dansk".

Men ofte viser det sig, at "når" er signalordet for en ledsætning, der står i forfælt af den næste helsætning, for eksempel "Vi lavede altid en masse fis, når vi havde vores dansklærer med det brune kedelige hår, kunne vi godt gå helt amok". Læseren korrigerer selvfølgelig, men det giver en irritation, fordi der ikke er en klar entydighed.

Hvordan kan man vende tendensen? Blandt andet gennem oplæsning, tror jeg. Hvis eleven skal læse sit eget essay op, kommer der ofte en hakken i oplæsningen, hvis komma har erstattet punktum: Hvad hører til hvad?

Et andet og autentisk eksempel: "Han kiggede hen på dørens brevsprække, imens han stod

og tænkte ...” Hvad tænkte han på, mens han kiggede på brevsprækken? tænker læseren. Men igen er der ikke tale om en efterstillet ledsætning, men en foranstillet til næste helsætning! I sin helhed lyder de to helsætninger, der er adskilt af et komma: ”Han kiggede hen på dørens brevsprække, imens han stod og tænkte at det nok var fint at alt snart ville falde på plads dumpede morgen avisen ind”. Det manglende slutkomma og adskillelsen af det sammensatte ord morgenavisen er bibeholdt. Tendensen med brug af komma i stedet for punktum videreudvikles ofte i besvarelsen til ikke at adskille helsætningerne med et tegn overhovedet.

Træning: Punktum. Punktum. Punktum. Oplæsning. Oplæsning. Oplæsning. Læs Helle Helle og Hemingway, der dyrker de korte helsætninger med punktum som adskillellestegn. Grammatisk indsigt i helsætning og ledsætning.

Besvarelsernes disponering, længde og fylde

Det evigt tilbagevendende spørgsmål fra lærere, censorer, elever og til tider også forældre er: Hvor meget skal det fylde? Og nej, der er fortsat ikke et svar, der angiver anslag, ord, linjer eller sidetantal.

I vurderingskriterierne for skriftlig fremstilling lyder to af punkterne: Indholdets fylde og disponering i forhold til indhold og genre. Disse to vurderingskriterier er særdeles afgørende for længden af besvarelsen, og det nytter ikke, at man giver eleverne en rettesnor, der alene udtrykkes ud fra længden af besvarelsen i for eksempel sider. Der må i forbindelse med undervisningen i de forskellige genrer fokuseres – igen – på genrens krav og karakteristika – også i forhold til længden. Eleverne må lære, at en gennemtænkt og velkomponeret novelle sjældent kan nøjes med halvanden A4-side, hvorimod denne længde måske kan være passende for en stramt tilrettelagt og sprogligt præcis klumme. Man må arbejde med også denne del – formen – i de professionelle tekster, som læses. Disse kan ofte være en god skabelon for elevernes videre skrivning.

”De fleste elever skriver ikke mere end halvanden side, og det med halvanden linjeafstand. Der kommer på den måde ofte til at mangle fylde i besvarelsene.”

”Løse disponeringer.”

”Længde: Mange besvarelser på cirka en side på computer (heri indgår sidehoved/-fod, luft før og efter overskrift). Set i forhold til prøvens længde på tre en halv time er dette efter min vurdering ikke tilstrækkeligt til, at emnet/genren kan udfoldes/dækkes.

Fylde: En del længere besvarelser – specielt i forhold til opgave 6 – består af lange, detaljerede beskrivelser af ”ventesituationer” – ukritisk tomgangssnak, og manglende gennemlæsning og bearbejdning i forhold til væsentlighed. Ønskeligt: større fokus på udnyttelse/anvendelse af tiden (tre en halv time) – arbejdsproces, selvkritik, bearbejdning.”

I dagligdagen kan det være en rigtig god ide at sætte et maksimalt antal ord på nogle af opgaverne – eller bedre endnu en margin, for eksempel mellem 600 og 700 ord. Dette vil tvinge nogle elever til at stramme sproget, disponeringen og indholdet – og andre vil blive tvunget til at skrive mere, end de ellers ville have gjort. Sammen med en eller flere responsrunder fra både andre elever og lærer er dette med til at sætte fokus på besvarelser, hvor fylde, længde og disponering hænger sammen.

”Jeg har modtaget en besvarelse på fem sider med en komposition og persontegning, der holder – den må være skrevet af en læser! Det viser lige præcis, at læsning og skrivning går hånd i hånd.”

Orden og layout

Langt de fleste elever har i år skrevet deres besvarelse på computer. Ud fra de tilbagemeldinger, som censorerne har indsendt, er det ca. 97 %. Dette er en rigtig god udvikling, og den viser, at der rundt på skolerne er et fokus på, at en velfungerende skriveproces fordrer, at der arbejdes med computeren som et nødvendigt værktøj. Lad os håbe, at tallet næste år vil være 100 %. Det må være muligt for skoler at finde de sidste computere frem og placere dem i de lokaler, hvor prøven afholdes.

Hvorledes står det så til med elevernes færdigheder udi tekstbehandling og tilrettelæggelse af layout? Både godt og skidt – lader det til. Nogle censorer melder om fremgang og om en tydelig indikation af, om der er blevet undervist kvalificeret i dette område.

”Stor forskel fra klasse til klasse. Det ses tydeligt, hvis der er undervist i tekstbehandling og layout i forhold til valg af genre, form og indhold – det giver også bonus.

Stadig en del besvarelser med standardopsætning uden nogen form for "spræl".

”Meget få elever arbejder bevidst med layout. Halvanden linjeafstand og manglende orddeling ved højremargenen var hyppige fejl.”

”Linjeafstand 1.5 har været standardopsætningen på de fleste af skolerne. Automatisk orddeling en by i Rusland, og spalter, faktabokse, rubrikker, mellemrubrikker og andet til sagtekster har været en jammer at se.”

”Det er meget forskelligt, om der overhovedet er arbejdet med layout – ærgerligt, da der specielt i dette sæt af opgaver inviteres til mange forskelligartede besvarelser – enkelte besvarelser er superflotte og skiller sig virkelig ud fra mængden.”

Lærerne påpeger indimellem, at de ikke ved, hvad der skal til for at opnå en god karakter i orden. Og igen må det anbefales, at man ser på de ”professionelle og eksemplariske” tekster. Her kan der nemt hentes inspiration til de forskellige genrer, og måske vil det også give anledning til drøftelser med eleverne om, hvad der ”ser godt ud”, og hvad der ”passer

til genren”. Det er denne bevidsthed, de skal læne sig op ad, når de selv skriver og tilrettelægger deres besvarelser.

På prøvekurser er der altid stor interesse for at tale om layoutkravene – og man kan kun håbe, at denne interesse også spreder sig til undervisningen.

Sammen med eleverne kan man tage udgangspunkt i den vejledende beskrivelse for karakteren 12 i orden – på computer. Ud fra disse kriterier kan man detaljeret gennemgå eksempler på elevbesvarelser. Eventuelt nogle anonyme fra andre klasser eller skoler. Eleverne kan så – hvis teksten ligger som filer – tilrette frem mod et eksemplarisk layout ud fra vurderingskriterierne. På denne måde skabes bevidsthed om især det kriterium, som handler om layout i forhold til den genre, der skrives i.

”Og dejlig mange elever arbejder med at gøre meget ud af det.”

12	Fremragende	Teksten er skrevet med harmonisk højrekant. Der anvendes ordde- ling ved linjeskift. Overskriften er harmonisk i forhold til teksten, og der er balance mellem højde og bredde i teksten. Afsnit markeres konsekvent. Skrifttypen er velvalgt, tegn anvendes korrekt, og mellemrum anvendes korrekt i forbindelse med tegn. Der er meget bevidst arbejdet med layout – særligt i forhold til den genre, der skrives i. Der kan være enkelte steder med uvæsentlige fejl.
-----------	--------------------	--

”Jeg synes, der skal en diskussion i gang om layout. Billeder og farver kunne hjælpe på et mere bevidst arbejde med layout (...) I forbindelse med sagprosaen kunne det være meget interessant, hvis der var mulighed for brug af farveprint og billeder. Kunne man forestille sig, at opgavesættet bliver elektronisk eller kommer på cd/dvd til samtlige elever? Her kunne være et udvalg af billeder, som kunne benyttes i elevens besvarelse. De få elever, der har lusket sig til at bruge internettet i prøven eller fundet billeder på computeren under prøven, viser jo, at eleverne gerne vil benytte billeder i deres besvarelser. Jeg havde flere,

der i reportagen havde lavet en firkant og skrevet ”her skulle billedet være”. Det er ærgerligt, at de ikke kan lave deres arbejde helt færdigt.”

Ovenstående overvejelser er ikke nye – heller ikke for opgavekommissionen. Der har tidligere været forsøg med et udvalg af billeder på en cd-rom, men de viste sig at binde eleverne for meget i forhold til deres skriveproces. Der er dog ingen tvivl om, at dette område skal udvikles, men fortsat må eleverne ikke have adgang til kommunikation med andre under prøven, og derfor må der ikke være fri (net)adgang til for eksempel billedbaser og andet. Elever, der henter fotos eller lignende på nettet på trods af reglerne, har skaffet sig uretmæssige oplysninger og kan ikke få deres besvarelse vurderet. Skolerne må i særlig grad sikre sig, at eleverne kender reglerne – og konsekvenserne ved at bryde dem.

10.-klasse-prøven

I aftalen om 10. klasse stod der blandt andet, at prøverne vil blive moderniseret, således at de i højere grad end i dag afspejler elevens faglige standpunkter og kompetencer. Der vil blive igangsat et udviklingsarbejde med henblik herpå.

Dette udviklingsarbejde har ført frem til de prøver, som er trådt i kraft med skoleåret 2009-2010.

Det er ret store ændringer, og de skal ses i sammenhæng med Fælles Mål 2009, som nu indeholder et selvstændigt sæt slutmål for 10. klasse. Ud fra disse mål er prøverne beskrevet. I det følgende omtales prøvekravene og formen ganske kort. For en uddybning henvises til henholdsvis Bekendtgørelse 749 af 13. juli 2009 – Bilag 2 og Vejledning til prøverne i faget dansk. Se begge dele på Skolestyrelsens hjemmeside:

www.skolestyrelsen.dk/skolen/afsluttende%20proever/5%20love%20og%20retningslinjer.aspx

Skriftlig prøve

Ramme

Prøven varer fire timer.

Eleverne skal selv administrere tiden, men der gives vejledende anbefalinger af tidsforbrug til de enkelte opgavedele.

Der udleveres to opgavehæfter til eleverne:

Hæfte 1 indeholder læse- og sprogbrugsopgaver (del a). Dette hæfte skal ved prøvens afslutning afleveres med de besvarede opgaver.

Hæfte 2 indeholder opgave i modtagerrettet kommunikation (del b) og tre opgaver i skriftlig fremstilling (del c). Besvarelserne heraf afleveres på selvstændige ark.

Eleverne må anvende computer under hele prøven. Der må ikke være adgang til internettet. Der gives en samlet karakter for hele den skriftlige prøve. Karakteren udregnes efter en pointfordeling. Til rette- og vurderingsarbejdet udarbejdes der et retteark med skemaer og vurderingskriterier.

De tre prøvedele tæller hver en tredjedel af den samlede karakter. Ordenskarakteren er indregnet i delkaraktererne for del b og c.

Opgaven i læsning og sprogbrug (anbefalet tidsforbrug 60 min.) tæller en tredjedel af karakteren.

Opgaven i modtagerrettet kommunikation (anbefalet tidsforbrug 60 min.) tæller en tredjedel af karakteren.

Opgaven i skriftlig fremstilling (anbefalet tidsforbrug 120 minutter) tæller en tredjedel af karakteren.

Mundtlig prøve

Prøven i mundtlig dansk er en fordybelsesprøve, hvor forberedelsen ligger i den sidste tid af undervisningen. Den gennemføres således:

- lodtrækning af fordybelsesområde
- valg, godkendelse og arbejde med prøveoplæg
- udarbejdelse af synopsis, der sammen med prøveoplægget danner grundlag for den mundtlige prøve
- mundtlig prøve.

Eleverne kan trække deres fordybelsesområde – og forberede sig til prøven individuelt eller parvis. De skal udarbejde hver deres synopse, og selve den mundtlige prøve er individuel.

I hovedtrækkene ligner den nye mundtlige prøve i 10. klasse meget prøveform B ved afgangsprøven. Forløb og tilrettelæggelse er præcis det samme. Forskellene findes hovedsageligt i opgivelseskrav, vurderingskriterier og vejledende karakterbeskrivelser.

Ny prøvebekendtgørelse

Bekendtgørelse 749 af 13. juli 2009 samler nu alle retningslinjer om folkeskolens afgangsprøver. Selve bekendtgørelsen beskriver de generelle krav og forhold ved prøverne, og i de efterfølgende bilag kommer detaljerne. Bilag 1 handler om folkeskolens afgangsprøver og Bilag 2 om 10.-klasse-prøverne. De øvrige bilag beskriver andre detaljer.

www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=126049

Vejledning til prøverne i faget dansk

www.skolestyrelsen.dk/skolen/afsluttende%20proever/5%20love%20og%20retningslinjer/~/_media/Styrelsen/afsluttendeproever/pdf/Proevevejledninger/Proevevejledninger%202009/dansk.ashx

Vejledningen til prøverne er gennemskrevet i forhold til ændringerne i prøvebekendtgørelsen. Dette har størst betydning for 10. klasse, men også i forhold til afgangsprøven er der nogle justeringer.

Overordnede ændringer

1. Afgangsprøven i skriftlig fremstilling kan indledes med en samtalerunde af maksimalt 30 minutters varighed.
2. Lodtrækningstidspunktet for prøveform B er rykket til tidligst 10 kalenderdage før de skriftlige prøver.
3. Folkeskolens 10.-klasse-prøve er helt ændret:
 - Den skriftlige prøve i 10. klasse består af tre dele – to kortere opgaver bestående af henholdsvis en læse- og sprogbrugsdel og en genredel med en opgave i modtager-

rettet kommunikation samt en længere opgave i skriftlig fremstilling ud fra varierede oplæg og opgaver.

- Den mundtlige prøve i 10. klasse svarer til prøveform B ved afgangsprøven, men med 10.-klasse-slutmålene som udgangspunkt for vurderingskriterierne.
- Der opgives kun to større fiktive værker: En dansk roman og en dansk spillefilm.

4. Der er ændret i de vejledende karakterbeskrivelser, så de svarer til Fælles Mål 2009.

5. Sprogbrugen om læsning er ændret. Se Undervisningsvejledningen for faget dansk i Fælles Mål 2009 under punktet Læse.

It ved prøverne i dansk

Anvendelsen af it ved prøverne i dansk bliver mere og mere udbredt. Dog er det fortsat således, at kravene til prøverne ikke giver mulighed for, at eleverne er online i prøvesituationen. Dette beror først og fremmest på, at prøven er individuel – og der derfor ikke må være mulighed for kommunikation med andre.

Prøve i skriftlig fremstilling

Ved prøven i skriftlig fremstilling er det glædeligt at konstatere, at stort set alle elever skriver deres besvarelse på computer – 97 % ved afgangsprøven og 93 % ved 10.-klasseprøven.

Det giver nogle gode muligheder for at tilrettelægge opgaver og oplæg, så eleverne kan arbejde med form, indhold og udtryk som en helhed. Der kan også i det daglige undervises frem mod en genreforståelse, hvor også det grafiske spiller en rolle i både analyse og produktion.

Som nævnt tidligere under afsnittene om de skriftlige prøver, er det ikke alle elever, der har opnået en sikkerhed i at anvende computerens muligheder for at tilrettelægge et grafisk udtryk, der underbygger den valgte skrivegenre. Her er der fortsat et stykke arbejde for dansk-læreren – men det er naturligvis et område, som også bør iagttages i de øvrige fag, hvor eleverne arbejder med skriftlige opgaver.

Læsning og retskrivning

Digitale prøver

En del lærere og censorer ser frem til, at opgaverne bliver digitale. Lige nu har undervisningsministeren og folkeskoleforligskredsen i forbindelse med forskellige ændringer og forsøg på prøveområdet besluttet, at mulighederne for at introducere flere selvrettende it-baserede prøver skal undersøges. Dette arbejde ser opgavekommissionen i Læsning og retskrivning frem til, da den længe har ønsket en sådan digitalisering.

De mundtlige prøver

Den traditionelle prøve – A-prøven – giver ikke så store muligheder for at anvende it. Dog er der en tendens til, at for eksempel hjemmesider, blogs og wikis optræder på opgivelserne, og i få tilfælde er de også indgået i prøveoplæggene. Det er godt, at de forskellige genrer, også de elektroniske, er genstand for undervisning – og dette stemmer helt overens med de hensigter, som er beskrevet i Fælles Mål 2009. Det er derimod også forståeligt, at de ikke er så enkle at anvende ved selve prøven på grund af deres flygtighed og på grund af den manglende mulighed for at lade eleven være online i forberedelsestiden.

Men computeren anvendes på andre måder i den mundtlige prøve. Nogle elever har deres egne noter og optegnelser med på et usb-stik, og ved arbejdet med for eksempel kortfilm, reklamer og musikvideo er computeren det letteste og også mest foretrukne medie.

Ved prøveform B anvender eleverne søgemuligheder og kommunikationsmuligheder meget mere i deres forberedelse. De finder oplysninger om for eksempel genren, forfatteren, instruktøren og perioden, og de kommunikerer med andre for at få respons på deres arbejde. Dette er oplagt og funktionelt – dog med den fare, at de kommer til at kopiere andres arbejde og ikke anvender tid og kræfter på at gøre det til deres eget. Det giver problemer ved prøven, hvor lærer og censor jo spørger til detaljer, forståelse, kilder etc. Ifølge censorerne er det ikke et stort problem, men nogle elever har reageret ret uforstående over en måske ikke så høj karakter, når de nu troede, at de havde præsenteret de ypperste guldgruber ... Det var desværre bare ikke deres egne.

Køn

Der er ikke forskel på drenge og pigers anvendelse af it. Ikke nævneværdigt i hvert fald. Nogle piger er mere omhyggelige med at arbejde med layoutet. De afsætter tid til at finpudse med orddeling, indtryk og fremhævelser i de skriftlige opgaver, og det giver dem bonus, men det hænger nok i det hele taget sammen med deres tilgang til opgaverne og skrivearbejdet.

Undervisningen

Der kan og bør fortsat arbejdes med at udvikle og udvide it-anvendelsen i alle fagets dele. Lærerne må undervise – både i den receptive og produktive del. Selvom eleverne er meget hurtige på tasterne – og det til tider kan virke, som om de er langt foran, så er det ofte ganske snævre færdigheder, de har lært sig selv. Den analytiske del og den kritiske stillingtagen til internettets uanede mængder af muligheder er fortsat en meget nødvendig del af undervisningen. Hvad angår anvendelsen af computeren som skriveværktøj – og som værktøj for den grafiske tilrettelæggelse af et produkt, må der også undervises. Selvom mange funktioner er tydeligt præsenteret i for eksempel den nyeste version af Word, så tager eleverne kun de meget simple dele i brug.

Giv opgaver, hvor eleverne tvinges ud i et specifikt layout. Gerne ud fra skabeloner hentet fra ”det virkelige liv”. Avisartikler, der skal ”kopieres”, noveller med et særlig grafisk udtryk, anmeldelser fra internettet eller fra et ungdomsblad. Lad eleverne lege med at efterligne – og så derudfra skabe deres eget.

Mere om prøverne

Forhandling

Prøveterminen 2008-2009 var den første, hvor der var et eksplicit krav om forhandling af karakterer mellem de to censorer. Dette gav anledning til en del forvirring, mange forespørgsler og rigtig mange henvendelser til skoler og kommuner, der ikke havde været tilstrækkeligt opmærksomme på denne procedure.

Når dette er nævnt, skal det allermest fremhæves, at der har været udtrykt en meget stor tilfredshed med indholdet i forhandlingerne. Dette gælder både statsligt beskikkede censorer, kommunale censorer og 10.-klasse-lærere.

”Det har været godt at konferere besvarelsener med de kommunale censorer, men det er også tidskrævende (i gennemsnit 20-30 minutter pr. almindelig klasse).”

”Den tid, jeg brugte på forhandling/samtale med kommunale censorer, var godt givet ud, for i de fleste tilfælde gav det anledning til god faglig og gensidig sparring. Den megen tid jeg brugte, kunne jeg godt tænke mig honoreret – ellers må jeg halvere opgavemængden til næste år.”

”Mange rigtigt gode samtaler med de kommunale censorer, og vi måtte da også på en yderst konstruktiv måde forholde os til forskelle i fortolkning af de oplysende kommentarer til de enkelte karakterer. Men i hvert enkelt tilfælde blev den endelige karakterfastsættelse foretaget i god overensstemmelse mellem de to censorer.”

I den kommende prøvetermin fortsættes proceduren med forhandling, men da retteopgaven nu er tilbage hos dansklæreren, vil beskrivelsen af den blive lidt anderledes. Dette drøftes lige nu i Skolestyrelsen, og det vil blive udmeldt i hæftet Orientering om folkeskolens afsluttende prøver (det grønne hæfte).

Originaltekster i prøverne

Når årets prøveopgaver bliver produceret, står opgavekommissionerne over for flere valg. Et af disse valg består i, om der skal rettes fejl i de originaltekster, der anvendes som prøveoplæg. Det kan for eksempel dreje sig om fejl i stavning, grammatik eller tegnsætning. Flere faktorer spiller ind: ønsket om at gengive virkeligheden, skribenternes kunstneriske frihed og hensynet til den signalværdi i form af autenticitet, som teksterne har for eleverne.

For at få en god ordenskarakter er det et krav til eleverne, at de bruger orddeling, men en del originaltekster anvender ikke orddeling. Skal kommissionerne rette i disse tekster? Det

afhænger af en afvejning af, om det er væsentligt, at teksten gengives præcis, som den er blevet skrevet, eller om der kan manipuleres med virkeligheden.

Til læseprøven skrives der helt nye noveller af kendte forfattere. Nogle af disse forfattere gør meget ud af at sige, at der absolut ikke må ændres på noget i deres manuskript – heller ikke kommaer, der er sat på en måde, som ikke understøttes af Dansk Sprognævn. Dette skal selvfølgelig respekteres. Andre forfattere har ikke noget imod at blive korrigeret.

Sagprosaer, der anvendes, indeholder ofte fejl, for eksempel sammensatte ord, der sættes. Opgavekommissionerne vurderer i de enkelte tilfælde, hvilken betydning eventuelle fejl i tekstoplæg kan have for elevernes præstationer. Der skal hele tiden foretages en afvejning af, om eventuelle formelle fejl kan få betydning for elevernes opgavebesvarelser. De enkelte valg beror på et skøn fra tekst til tekst.